

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
РОМАНУ “SHANTARAM” Г. Д. РОБЕРТСА УКРАЇНСЬКОЮ ТА
РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0350-а-п
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Переклад (англійський)
Величко Олександра Сергіївна

Керівник к.ф.н., доц. Юнацька А. Б.

Рецензент к.ф.н., доц. Фесенко І. М.

Запоріжжя – 2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра Теорії та практики перекладу з англійської мови

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітньо-професійна програма Переклад (англійський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ВЕЛИЧКО ОЛЕКСАНДРИ СЕРГІЇВНИ**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Лінгвістичні особливості перекладу роману “Shantaram” Г.Д. Робертса українською та російською мовами»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Юнацька Анна Борисівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «08» квітня 2021 року № 566-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту)

22.11.2021 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту)

Теоретичні засади дослідження перекладу англійського художнього тексту на українську та російську мови, перекладу реалій, фразеологізмів, іноземних вкраплень, використання лексико-граматичних трансформацій при перекладі

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Теоретично обґрунтувати особливості перекладу англійського художнього тексту українською мовою; 2) Проаналізувати різні підходи до класифікації лексичних трансформацій; 3) З'ясувати специфіку використання лексичних трансформацій при перекладі; 4) Проаналізувати на основі теоретичного матеріалу лексичні трансформації таких типів: заміна, перестановка, додавання, опущення на матеріалі українського перекладу роману “Shantaram” Грегора Девіда Робертса.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	к.ф.н., доц. Юнацька А. Б.	07.05.2021	07.05.2021
Розділ 1	к.ф.н., доц. Юнацька А. Б.	03.06.2021	07.05.2021
Розділ 2	к.ф.н., доц. Юнацька А. Б.	15.07.2021	15.07.2021
Висновки	к.ф.н., доц. Юнацька А. Б.	27.09.2021	27.09.2021

6. Дата видачі завдання 22.04.2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	квітень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____
(підпис)

О. С. Величко
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

А. Б. Юнацька
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____
(підпис)

В. В. Погонєць
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 74 стор., 60 джерел.

Об’єкт дослідження: оригінал роману “Shantaram” Грегорі Девіда Робертса та дослідження є оригінал роману “Shantaram” Грегорі Девіда Робертса та переклади українською мовою Володимира Александрова та російською мовою Михайла Абушкіна та Льва Висоцкого.

Мета роботи: виявлення лінгвостилістичних особливостей перекладу роману “Shantaram” Грегорі Девіда Робертса українською та російською мовами.

Теоретико-методологічні засади: основні положення щодо перекладу текстів: С. І. Влахов, С. П. Флорин, Р. П. Зорівчак, В. Н. Комісарова, Я. І. Рецкер, Ш. Баллі.

Отримані результати: ми з’ясували, що твір Г. Д. Робертса рясніє насиченим лексичним складом та національномаркованими одиницями, які передають національний колорит, особливості життя, побуту, культури та історії країни, які були передані за допомогою виразних засобів, прийомів та тропів, а також за допомогою лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій. Найчастіше при перекладі були застосовані такі трансформації, як транскрипція, калькування та модуляція. А також такі трансформації, як транслітерація, генералізація, конкретизація, емпатизація та нейтралізація.

Таким чином, використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту з англійської мови на російську допомагає перекладачеві найповніше передати основний сенс твору, висловити ставлення автора до подій, що описуються, створити необхідну атмосферу, оскільки при перекладі художньої літератури в завдання перекладача не входить найбільш точний переклад кожного слова . Однак для найбільш адекватного перекладу перекладачеві варто звертати увагу на те, які частини

речень можуть бути схильними до будь-яких перекладацьких трансформацій, особливо, якщо справа стосується граматичної або лексичної заміни або опущення.

Ключові слова: *Українськомовний переклад, російськомовний переклад, лексико-граматичні трансформації, фразеологія, реалії, іншомовні вкраплення.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	6
1.1 Особливості перекладу англomовного художнього тексту українською та російською мовами.....	6
1.2 Способи та механізми перекладу: сучасна перекладацька практика.....	9
1.2.1 Граматичні трансформації: їхня класифікація.....	9
1.2.2 Лексичні трансформації: їхня класифікація.....	12
1.3 Аналіз труднощів при перекладі художнього твору.....	19
1.3.1 Переклад фонової інформації: реалії.....	19
1.3.2 Переклад фразеології.....	26
1.3.3 Іншомовні лексичні елементи.....	28
РОЗДІЛ 2 ПЕРЕКЛАД РОМАНУ “SHANTARAM” Г. Д. РОБЕРТСА УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ.....	31
2.1 Лінгвальні особливості роману “Shantaram”.....	31
2.2 Способи та механізми перекладу.....	34
2.2.1 Лексичні трансформації.....	34
2.2.2 Граматичні трансформації.....	48
2.3 Переклад реалій.....	62
2.4 Переклад фразеологізмів.....	65
2.5 Переклад іншомовних лексичних одиниць.....	68
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Важливе місце у різних сферах людської діяльності посідає переклад, як різновид міжмовної комунікації, як важливий засіб зближення мов і культур.

Мова є найважливішим засобом людського спілкування за допомогою якої люди обмінюються думками і досягають взаємного розуміння. Якщо ті, хто спілкується, володіють однією мовою, то спілкування відбувається безпосередньо, однак, коли люди володіють різними мовами, безпосереднє спілкування стає вже неможливим. У цьому випадку на допомогу приходить переклад, тобто передача засобами однієї мови думок, висловлених іншою мовою.

У найзагальнішому плані переклад можна визначити як збереження змісту повідомлення при зміні його мовної форми. Об'єктом науки про переклад є не тільки комунікація із використанням двох мов, а й коригуюча діяльність джерела, перекладача та одержувача. Перед перекладачем стоять два основні завдання: перше – правильно зрозуміти зміст англійського тексту; друге – повно і точно передати цей зміст засобами української мови. Для того, щоб успішно вирішувати ці завдання, тобто перекладати англійський текст з певною швидкістю, необхідна наявність чотирьох умов:

1. Знання певного мінімуму найбільш уживаних слів
2. Знання основ граматики англійської мови
3. Володіння технікою перекладу
4. Знайомство перекладача з тією областю знання, до якої відноситься даний текст.

Перекладацькі традиції, які мають довгу історію, дедалі більше взаємодіють одна з одною, забезпечуючи міжнародну співпрацю в різних областях політики и економіки, науки и техніки, літератури и мистецтва [Корунець, 2003. с. 17].

Актуальність роботи полягає в необхідності розробки ґрунтовного системного підходу до аналізу механізмів та способів перекладу англomовного художнього тексту українською та російською мовами як складного лінгвістичного явища у зв'язку з високим попитом на англomовну художню літературу та її переклад, особливо українською мовою.

Наукова новизна полягає у спробі власного комплексного дослідження особливостей перекладу англomовного художнього тексту українською та російською мовами на новітньому матеріалі.

Об'єктом дослідження є оригінал роману "Shantaram" Грегорі Девіда Робертса та переклади українською мовою Володимира Александрова та російською мовою Михайла Абушкіна та Льва Висоцького.

Предметом дослідження є лексичні трансформації при перекладі українською мовою роману "Shantaram" Грегорі Девіда Робертса.

Мета дослідження полягає у виявленні лінгвостилістичних особливостей в українськомовному та російськомовному перекладі роману "Shantaram" Грегорі Девіда Робертса із застосуванням порівняльного аналізу.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Теоретично обґрунтувати особливості перекладу англomовного художнього тексту українською та російською мовами;
2. Проаналізувати текст роману задля виявлення лінгвальних особливостей;
3. З'ясувати специфіку використання лексико-граматичних трансформацій при перекладі;
4. Проаналізувати на основі теоретичного матеріалу переклад лінгвальних особливостей твору та лексико-граматичні трансформації на матеріалі українського та російського перекладу роману "Shantaram" Грегорі Девіда Робертса.

Матеріалом дослідження став роман "Shantaram" Грегорі Девіда Робертса і його українськомовний переклад Володимира Александрова та переклад російською мовою Михайла Абушкіна та Льва Висоцького.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався метод порівняльно-зіставного аналізу, аналіз словникових дефініцій, метод суцільної вибірки та перекладознавчий аналіз.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання її результатів в написанні курсових робіт, на практичних та семінарських заняттях з перекладу, при розробці методичних матеріалів з перекладознавства.

Структура роботи: дане дослідження складається зі вступу, 2х розділів, висновків і списку літератури:

У **вступі** формуються предмет, цілі, завдання, методи дослідження, практична цінність роботи, положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** подаються теоретичні засади перекладу художнього тексту, подаються терміни «переклад», «перекладацькі трансформації», «граматичні трансформації» та їх різновидів, «лексичні трансформації» та їх різновиди, «фразеологізми», «реалії», «іншомовних вкраплення» тощо.

У **другому розділі** висвітлюються лінгвальні особливості художнього тексту роману “Shantaram” та проведено аналіз перекладацьких рішень, механізмів та трансформацій, що беруть участь в перекладі тексту роману Г. Д. Робертса “Shantaram” українською (переклад Володимира Александрова) та російською мовами (переклад Михайла Абушкіна та Льва Висоцкого).

У **висновку** підводяться основні підсумки дослідження, проведеного відповідно до зазначених напрямків.

У **списку використаних джерел** наводяться найменування робіт вітчизняних і зарубіжних лінгвістів з різних проблем, що торкаються теми дослідження.

Загальна кількість сторінок даної роботи – 74.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1 Особливості перекладу англomовного художнього тексту українською та російською мовами

У теорії перекладу стало традиційним розрізнення і розмежування таких аспектів перекладу, як переклад-процес і переклад-діяльність [Семенов 2008, с. 86]. Щодо розуміння поняття переклад в цьому контексті більшість науковців висловлюють думку про те, що для його існування однією з головних умов є наявність двомовної ситуації (виняток знаходимо в перекладі як внутрішньомовній трансформації або перейменуванні, тобто інтерпретації вербальних знаків іншими знаками тієї самої мови, з використанням синонімів, парафраз тощо, наприклад, перекодування тексту з одного функціонального стилю в інший, переказ, адаптування).

Відповідно до тлумачного словника української мови, слово “переклад” має два значення: переклад, як процес, при якому текст на одній мові перетворюється на іншомовний; та переклад, як результат цього процесу – мовленнєвий твір [Любимов 1983, с. 5]. Переклад є складним процесом передачі інформації з однієї мови на іншу.

За класифікацією Р. Якобсона існує три типи перекладу: а) внутрішньомовний; б) міжмовний (переклад у вищеподаному значенні); в) міжсеміотичний переклад (тлумачення знаків семіотичної системи знаками іншої) [Якобсон 1978, с. 35].

Згідно з концепцією І. Левого, переклад поділяється на три види в залежності від способу перекладу та виду тексту, що підлягає перекладу: усний, науковий, художній [Левий 2002, с. 41]. Тексти, у свою чергу

поділяються на наукові, публіцистичні, драму та художню прозу, вільні та канонічні речі та тексти для вокалу. Саме від виду тексту, що підлягає перекладу, залежить вид перекладу. Переклад наукових та публіцистичних текстів, зазвичай відносять до наукового, переклад віршів, драми, художніх творів та пісень – до художнього.

Різноманітність процесу перекладу призводить не тільки до великої кількості різних теоретичних моделей, воно також ставить питання про необхідність відрізнити загальну теорію перекладу, теорії окремих видів перекладу і часткові теорії перекладу. Все, що характеризує комунікацію і процес перекладу загалом, незалежно від умов їх реалізації, жанрового характеру текстів, контактуючих мов і буде важливим для загальної теорії перекладу. Можна сказати, що загальна теорія перекладу займається перекладацькими універсаліями. У цьому відношенні наука про переклад йде за лінгвістикою, в якій питанні про вивчення універсалій останнім часом стало дуже актуальним. Якщо лінгвістика відносить до універсалій всі ті явища, які прослідковуються у всіх мовах світу, то наука про переклад вважає універсаліями явища і категорії, які характерні для всіх видів перекладу.

При художньому перекладі пильна увага приділяється семантично-стилістичній структурі та образно-ідейній суті оригіналу. Багато у чому особливості перекладу залежать від стилю тексту. Наприклад, при перекладі драматургічних творів особлива увага надається індивідуалізації мови персонажів, як засобу розкриття внутрішнього світу [Коптілов 1982, с. 11].

Мета художнього перекладу – найточніше відтворити сюжет, ідейну спрямованість, форму і стиль оригіналу. Основним завданням є відтворення мовою перекладу тексту, здатного створювати адекватний художньо-естетичний вплив на читача. Складність такого перекладу полягає, насамперед, у високих вимогах до перекладача.

По-перше, перекладач має знати не лише мови, з якої і на яку виконується переклад, а і предметний зміст тексту (час і місце, особливості

індивідуальності автора – так звані, неперекладні реалії).

По-друге, перекладач художніх творів обов'язково повинен уникати можливих помилок, наприклад, неврахування особливостей мови, з якої здійснюється переклад. Однією з найбільш розповсюджених помилок є те, що перекладач володіє мовою оригіналу, але не знає традицій та культури народу, якому належить оригінальний твір. Кожна мова має свої особливості і властивості і, щоб вірно передати певний образ або фразу, у перекладі їх треба кардинально змінити [Любимов 1983, с. 6].

Перед перекладачем постає одразу декілька важливих питань: передавати слова чи ідеї оригіналу, створювати переклад, як оригінальний твір, чи саме як переклад, передавати чи не передавати стиль оригіналу, робити переклад сучасним оригіналу чи перекладачу, чи може перекладач щось додати при перекладі, здійснювати переклад віршів прозою, чи у віршованій формі [Левий 2002, с. 41].

Думки перекладачів та вчених з цього приводу досить різняться, проте більшість схиляється до думки, що індивідуальній стиль, ідею та форми автора мають переважати над стилем, ідеями та формами перекладача. Проте, треба знати, що ці висловлювання стосуються більш розповсюдженого «адекватного» перекладу.

Але існує ще такий вид перекладу, як інтерпретація, коли перекладач може адаптувати ідеї твору під сучасність, кліматичні та географічні умови, національний колорит, передати їх з власної точки зору з метою кращого розуміння читачами.

До сих пір існують різні підходи до вивчення теорії перекладу і способам трансформації мовних одиниць вихідного тексту і тексту перекладу.

Необхідно визначити, що ж таке перекладацькі трансформації взагалі і для чого вони потрібні.

1.2 Способи та механізми перекладу: сучасна перекладацька практика

1.2.1 Граматичні трансформації: їхня класифікація. Як відомо, процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої. Навпаки, це складний процес, що включає ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. Одним із прийомів, які допомагають перекладачеві, є трансформації [Казакова 2002, с. 21]. Перекладацькі трансформації (заміни) відбуваються через неповної спільності або відмінності англійської та української мов.

Спільність між граматичними властивостями української та англійської мов задається їх загальною приналежністю до індоєвропейської сім'ї і виявляється в наявності загальних граматичних значень, категорій і функцій, наприклад: категорій числа у іменників, категорій ступенів порівняння у прикметників, категорії часу у дієслова, функціональної значущості порядку слів тощо.

У той же час, відмінність принципів граматичного ладу, що виражається в приналежності цих мов до різних граматичних груп, відбивається в істотних відмінностях між граматичними властивостями, наприклад, в існуванні несхожих граматичних категорій: артиклі в англійській мові, дієприслівник в українській мові; повнозначне узгодження в українській мові, фіксований порядок слів в англійській мові і т.д.

При цьому не слід забувати, що як відмінність, так і схожість між граматичними формами, їх функціями і значеннями може бути повною і неповною. Повна схожість, як правило, зустрічається порівняно рідко, так само як і повна, некомпенсуєма відмінність.

Переклад з однієї мови на іншу неможливий без граматичних трансформацій. Граматичні трансформації – це в першу чергу перебудова речення (зміна його структури) і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку.

Класифікація граматичних трансформацій може здійснюватися на різних підставах. Різні автори пропонують безліч класифікацій граматичних трансформацій, але для подальшої класифікації граматичних трансформацій за видами в межах виділених рівнів можна вважати релевантним спосіб їх утворення. Так, за словами Л. С. Бархударова, всі види перекладацьких перетворень можна звести до чотирьох елементарних способів (типів), а саме:

1. **Заміна** – найбільш поширений і різноманітний тип перекладацької трансформації. До граматичних замінів відносяться наступні типи: заміна форм слова, заміна частин мови, заміна членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні. Прикладом може слугувати таке речення:

Lord Henry stretched himself out on the divan and laughed. [Wilde 1998, p. 12]. - *Лорд Генрі засміявся, випростуючись на дивані.* [Вальд 2014, с. 14] – Зворотня дія передана перекладачем закінченням «-сь», що є притаманним українській мові, отже відбулася граматична заміна.

2. **Перестановка** – це зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Елементами, які можуть піддаватися перестановці, є зазвичай слова, словосполучення, частини складного речення. Наприклад:

Women have no appreciation of good looks; at least, good women have not. [Wilde 1998, p. 20] - *Жінки, в усякому разі, жінки лагідної вдачі, не вміють оцінити привабливої зовнішності.* [Вальд 2014, с. 26]

3. **Додавання** – цей тип перекладацької трансформації ґрунтується на відновленні під час перекладу опущених «доречних слів». Наприклад, у цьому реченні:

You must certainly send it next year to the Grosvenor. [Wilde 1998, p. 18] - *Ти конче повинен надіслати її наступного року на виставку в «Гровнер».* [Вальд 2014, с. 21] – Перекладач пояснює що таке «Гровнер» українському читачу за допомогою прийому додавання тому, що це є реалією англійського суспільства, яку український читач може не зрозуміти.

4. **Опущення** – явище, прямо протилежне додаванню. Під пропущеними мається на увазі виключення тих чи інших «надлишкових» слів при перекладі [Бархударов 1975, с. 24]. Цю трансформацію можна побачити в наступному прикладі:

Yes, that is his name. I didn't intend to tell it to you. [Wilde 1998, p. 48] -
Так. *Я не збирався називати його тобі.* [Вальд 2014, с. 53]

При зіставленні граматичних категорій і форм англійської та української мов зазвичай виявляються такі явища: 1) відсутність тієї чи іншої категорії в одній з мов; 2) частковий збіг; 3) повний збіг.

Необхідність в **граматичних трансформаціях** природно виникає лише в першому і другому випадках.

В українській мові, в порівнянні з англійською, відсутні такі граматичні категорії, як артикль або герундій, а також інфінітивні і дієприкметникові комплекси і абсолютна номінативна конструкція. Частковий збіг або розбіжність в значенні і вживанні відповідних форм і конструкцій теж вимагає граматичних трансформацій. Сюди можна віднести такі явища, як часткова розбіжність категорії числа, часткова розбіжність у формах пасивної конструкції, неповний збіг форм інфінітива і дієприкметника, деякі відмінності в вираженні модальності тощо.

В першу чергу зупинимося на артиклі, тому що артикль (як визначений, так і невизначений), незважаючи на своє вкрай абстрактне значення, нерідко вимагає смислового вираження в перекладі. Як відомо, обидва артикля мають займенникове походження: визначений артикль походить від вказівного займенника, а невизначений – від невизначеного займенника, яке сходить до числівника «один». Ці початкові значення артиклів іноді виявляються в їх сучасному вживанні. У таких випадках їх лексичне значення повинне бути передане в перекладі, інакше українське речення було б неповним і неточним, оскільки денотативне значення артиклів семантично є невід'ємною частиною всього смислового змісту речення.

Значення визначеного артикля нерідко вимагає передачі в перекладі, особливо коли він стоїть перед числівником. Ігнорування лексичного, а іноді і граматичного значення артикля при перекладі привело б до неповної або неточної передачі змісту.

Однак дуже часто граматичні трансформації бувають необхідні і при передачі відповідних форм і конструкцій через деякі розбіжності в їх значенні і вживанні. Такі розбіжності спостерігаються, наприклад, у вживанні категорії числа.

Розбіжність виявляється і в деяких випадках вживання інфінітива. Український інфінітив не має ні перфектної, ні тривалої форми.

Таким чином, всі розглянуті явища – відсутність відповідної форми, частковий збіг, відмінності в характері і вживанні форми – викликають необхідність в граматичних трансформаціях при перекладі [Бархударов 1975, с. 42].

1.2.2 Лексичні трансформації: їхня класифікація. У своїй роботі «Курс перекладу» Латишев Л. К. визначає лексичні трансформації, як «відхилення від словникових відповідностей» [Латишев 2008, с.20]. Невідповідності в структурі різних мов призводять до труднощів, пов'язаних зі збереженням і передачею значень слів при їх перекладі іншою мовою. Слово, як лексична одиниця, є частиною лексичної системи мови. Сміслова, або семантична структура слова унікальна для кожного конкретного мови, а тому може не збігатися в лексичних системах іноземної мови (ІМ) і мови перекладу (МП).

Рецкер Я. І. виділяє сім різновидів лексичних трансформацій, хоча не завжди можна чітко класифікувати кожен приклад перекладу через переплетення категорій: 1) диференціація значень; 2) конкретизація значень; 3) генералізація значень; 4) смисловий розвиток; 5) антонімічний переклад;

6) цілісне перетворення; 7) компенсація втрат в процесі перекладу [Рецкер 1981, с. 25].

Диференціація значень являє собою таку перекладацьку трансформацію, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу:

*That **sounded** like a better life than the one I had in Florida.* [Green 2006, p. 10] - Це здавалося мені життям кращим, ніж моє у Флориді [Грін 2017, с. 13].

Конкретизація – це заміна слова або словосполучення з більш широким значенням, словом або словосполученням з більш вузьким значенням.

В англійській мові багато слів із загальним широким значенням, які в перекладі завжди в тій чи іншій мірі конкретизуються: *violence, nation, element; come say, go, have, be* та інші. Ось яскраві приклади конкретизації:

*“I see you’ve decorated the **place**,” he said, gesturing toward the world map.* [Green 2006, p. 13] - Бачу, ти **кімнату** прикрасив,— зауважив він, показуючи на карту світу [Грін 2017, с. 16].

Конкретизація часто супроводжується зміною структури речення.

Генералізація (процес, зворотній конкретизації) вихідного значення застосовується в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вище упорядкованості відповідної їй за змістом одиниці в мові, з якої перекладається текст, і полягає в заміні приватного загальним. При перекладі з англійської мови на українську цей прийом застосовується набагато рідше, ніж конкретизація. Це пов'язано з особливостями лексики англійської мови. Слова цієї мови частіше мають більш абстрактний характер, ніж українські слова, пов'язані з тими же поняттями. Ось приклади генералізації:

*We’re watching TV and literally chatting about the **SATs** or something.* [Green 2006, p. 21] - Ми дивимося телевизор і на повному серйозі балакаємо про **іспити** абощо [Грін 2017, с. 25].

Іноді генералізація застосовується у відповідності зі стилістичними нормами, прийнятими в українській мові і літературі. Необхідність генералізації може бути викликана і небезпекою спотворення сенсу при перекладі слова або словосполучення його словниковою відповідністю.

Слід зазначити, що в процесі перекладу одне і те ж слово може піддаватися лексичній трансформації в протилежних напрямках: у бік звуження та розширення значення, тобто може бути як об'єктом конкретизації, так і генералізації.

Антонімічний переклад – трансформація конструкції в негативну чи навпаки, негативною в ствердну, супроводжувана заміною одного з слів речення, яке перекладається з іноземної мови на його антонім в цільовій мові. Наприклад: “

I can unpack, Mom,” I said. My dad stood. He was ready to go. [Green 2006, p. 25] - — Мамо, я сам можу розпакуватися,— сказав я. **Тато не сідав.** Він був готовий їхати додому [Грін 2017, с. 27].

Тут англійська негативна конструкція передається українською позитивною.

Типові випадки застосування антонімічного перекладу:

1) при передачі українською мовою англійської конструкції з *not ... (un) til*, при цьому *(un) til* замінюється на «лише тоді», «тільки (тоді), коли» та інше, які можуть зчитатися його антонімами;

2) при передачі інших засобів заперечення;

3) при передачі конструкцій зі службовими словами (приводами, частками).

Одним з найбільш складних прийомів перекладу є, так званий, **смісловий (або логічний) розвиток** поняття. Так само як і інші прийоми лексичної трансформації при перекладі, або за старою термінологією, прийом адекватної заміни, смісловий розвиток означає відхід від прямої словникової відповідності перекладеному слову, словосполученню, тобто такої відповідності, яка безпосередньо впливає із зазначених у ньому значень.

Таким чином, в цьому відношенні смисловий розвиток не відрізняється принципово від більш простих прийомів лексичної трансформації – генералізації та конкретизації значень.

Смисловий розвиток – якісно більш складний прийом, але точно так само вимагає від перекладача уміння логічно мислити. Разом з тим, необхідно мати на увазі, що смисловий розвиток, подібно до інших прийомів лексичної трансформації, завжди відноситься не до одного, окремо взятого слова, а щонайменше до словосполучення або навіть смислової групи. Тому всі прийоми лексичної трансформації слід розглядати як окремі випадки розкриття контекстуальних значень слів.

Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальних слів, логічно пов'язаних з ним.

В залежності від тієї адекватної заміни, яку перекладач знаходить у кожному конкретному випадку, прийом цілісного перетворення може здійснюватися одним із трьох способів: 1) нейтральною, 2) образною, 3) ідіоматичною заміною.

Якщо врахувати, що всі знаменні частини мови поділяються на три категорії: предмети, процеси і ознаки, то в ході перекладу спостерігається розмаїтість замін як у кожній категорії, так і між різними категоріями. Для передачі одного і того ж змісту засобами іншої мови часто немає значення якою формою слова буде виражено цей зміст. Предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом чи процесом тощо.

*I might have asked a question about Jesus Christ Superstar, except that 1. I didn't know what it was, and 2. I didn't care to learn, and 3. I never really excelled at **small talk*** [Green 2006, p. 36]. - Я міг би спитати щось про «Ісуса Христа — суперзірку», але я: 1) не знав, що це таке, 2) не хотів знати, 3) я ніколи не вирізнявся здібностями до **світських розмов** [Грін 2017, с. 41].

Використання цього прийому показує, що нерідко досягнення адекватності пов'язано з відхиленням від оригіналу, з творчим підходом до подолання перекладацьких труднощів.

Прийом **цілісного перетворення** є певним різновидом смислового розвитку. Перетворюється внутрішня форма будь-якого відрізка мовного ланцюга – від окремого слова, переважно складного, до синтагми, а іноді і цілого речення. Причому перетворюється не по елементах, а цілісно, так, що зв'язок між внутрішньою формою одиниць похідної мови та мови перекладу вже не простежується.

Яскравими прикладами можуть слугувати таке речення:

I think he liked the idea of me following in his footsteps [Green 2006, p. 42]. - Здається, йому подобалася ідея, що я вирішив **наслідувати його** [Грін 2017, с. 48].

У прийомі цілісного перетворення можна виділити дві стадії: спочатку сенс англійського виразу усвідомлюється за допомогою тлумачення, описово, а потім шляхом знаходження українського образної відповідності окремо взятому слову, словосполученню або смисловій групі.

Перекладацький прийом, відомий як **компенсація**, увійшов в арсенал перекладацьких засобів досить давно, і деякі перекладачі-практики, ще не вживаючи самого терміну, писали саме про нього.

Сам термін «перекладацька компенсація» ввів Я. І. Рецкер, який відніс цей прийом до виділених їм семи різновидів перекладацьких трансформацій. Згодом провідні перекладознавці, в тому числі А. В. Федоров, Л. С. Бархударов, А. Д. Швейцер, В. Н. Комісаров та інші, так чи інакше зачіпали проблему перекладацької компенсації.

Взявши за основу визначення В. Н. Комісарова, можна сформулювати таке поняття:

Компенсація – це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, передача яких неможлива, і тому які втрачаються при перекладі, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі.

У будь-якій мові є елементи, що не піддаються окремій передачі засобами іншої мови, тому очевидна необхідність компенсувати цю втрату при перекладі.

Йдеться про втрати смислового і стилістичного порядку. Прийом компенсації полягає в передачі смислового значення або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі, або не тими засобами, якими він виражений в оригіналі. Якщо перекладач змушений жертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивним зарядом слова при перекладі, то, звичайно, він повинен в першу чергу зберегти експресивне значення слова або словосполучення, а в разі неможливості знайти таку відповідність, відшкодувати цю втрату прийомом компенсації.

Таким чином, компенсацією в перекладі слід вважати заміну непереданого елемента першотвору елементом іншого порядку відповідно до загального ідейно-художнім характером першотвору і там, де це видається зручним за умов української мови. Ось приклади компенсації при перекладі художнього тексту:

To say that I had low expectations would be to underestimate the matter dramatically [Green 2006, p. 46]. - Сказати, що **нічого доброго** я не очікував, це **висловитися дуже м'яко** [Грін 2017, с. 53].

Відомо, що передумовою адекватного перекладу є правильне розуміння оригіналу. Як правило, необхідно відшукати у мові перекладу слово чи словосполучення, яке виражає слово, що перекладається. Однак у ряді випадків буває неможливо використати при перекладі таке слово чи словосполучення. При цьому часто є можливість досить точно передати зміст оригіналу за допомогою інших понять або перекладацьких перетворень (трансформацій).

Лексичні трансформації застосовуються при перекладі в тому випадку, якщо у вихідному тексті зустрічається нестандартна мовна одиниця на рівні слова, наприклад, яке-небудь власне ім'я, властивій вихідній мовній культурі й відсутнє в мові, що перекладає; термін у тієї або іншій професійній області;

слова, що позначають предмети, явища й поняття, характерні для вихідної культури або для традиційного іменування елементів третьої культури, але відсутні або що мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у культурі, що перекладає.

Говорячи про лексичні трансформації, необхідно відзначити, що словниковий склад мови представляє не просто сукупність слів, а систему, що допускає нескінченно різноманітні, але не будь-якого сполучення слів у контексті: окремі елементи словника зв'язані один з одним певними значеннєвими й стилістичними відносинами. Ця обставина дається взнаки при перекладі.

При передачі значення слова в перекладі лексичним трансформаціям звичайно доводиться зробити вибір між декількома можливостями, що представляють, перекладу.

О. Р. Левицька та А. М. Фітерман в книзі «Проблеми перекладу» виділяють чотири причини, що викликають лексичні трансформації:

1. Різне бачення предметів об'єктивної дійсності, що базуються на виділенні у відповідних словах двох різних мов двох різних ознак.
2. Різниця в семантичній структурі слова, тобто в його смисловому обсязі.
3. Різниця в сполучуваності .
4. Традиційне для кожної мови вживання слова або слів [Левицька, Фітерман 1976, с. 31].

Лексичні трансформації готують текст до знакового способу перекладу. Тут є через не лаконічність позначень, а пошук лексичних одиниць.

Лексичні трансформації не обов'язково перетворюють слово в словосполучення, вони можуть приводити до зворотних результатів, а також залишати кількість сторінок незмінним.

Суть лексичних трансформацій залишається при перекладі незмінної: перекладач шукає не іншомовне позначення до денотата, а нові номінації до

того ж денотату вихідною мовою, для того, щоб перейти до мови перекладу на формально-знаковому рівні.

Такі слова займають дуже важливе місце в процесі перекладу, тому що, будучи порівняно незалежними від контексту, проте надають перекладному тексту різну спрямованість, залежно від вибору перекладача.

1.3 Аналіз трудщів при перекладі художньої літертури

1.3.1 Переклад фонові інформації: реалії. Фонові інформацією називається така соціокультурна інформація, яка характерна лише для якоїсь певної нації чи національності і яка була освоєна їхніми представниками, а потім відобразилася у мові цієї національної спільноти. Важливо розуміти, що це не тільки відомості, наприклад, про звички тварин, що живуть лише в одній місцевості, або музичні уподобання певної етнічної групи, або кулінарні рецепти страв, хоча це також є важливою складовою фонові інформації, потрібно розуміти, що все це відомості, що знаходяться в самій мові, його словах та словосполученнях. Контент фонові інформації включає ті певні факти з історії та державного ладу певної національної спільноти, географічне положення, що відрізняють риси матеріальної складові сьогодення і минулого цієї спільноти. Інакше кажучи, усе те, що у перекладознавстві називають **реаліями** [Корнілов 2003, с. 67].

Як зазначала Зорівчак Р. П., у контексті загальної проблематики національної-культурної специфіки мови, особливого інтересу набуває таке явище, як **реалії**.

Слово «реалія» утворилося від латинського прикметника *realis*, -e, *realia* – «речовий», «дійсний», яке трансформувалося під впливом таких самих слів у іменник жіночого роду [Томахін 1997, с. 21]. Згідно ж словниковим визначенням, реалія є «будь-який предмет матеріальної культури», «у

класичній граматиці різноманітні чинники... такі як державний устрій даної країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв даної мови тощо з точки зору їх відображення в даною мовою», «предмети матеріальної культури, які є основою для номінативного значення слова» [Федоров 2002, с. 104].

Бархударов С. Г. визначає реалії як «...слова, що позначають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою» [Бархударов 1975, с. 95].

Варваризми – слова, з допомогою яких стає можливим опис чужоземних звичаїв, особливостей життя та побуту, створення місцевого колориту [Реформатський 1967, с. 14]

В. С. Виноградов [Виноградов 2001, с. 37] називає реаліями всі незвичайні факти з історії з державного устрою якоїсь певної національної групи, а також особливості її географічного положення, предмети побуту минулого та сьогодення, етнографічні та фольклорні поняття, визначаючи їх у розряд безеквівалентної лексики.

С. Влахов і С. Флорін [Влахов, Флорін 1980, с. 6] розглядають реалії, як специфічну категорію засобів вираження, яка включає в себе лексичні одиниці, які називають предмети, звичні для життя, побуту, культури та історії одного народу і які невластиві іншому. Вчені стверджують, що при передачі реалій, потрібен особливий підхід, тому що вони не мають чітких відповідностей в інших мовах, а вони є володарями національних або історичних особливостей.

Коротка лінгвістична енциклопедія дає таке визначення реаліям: «Реалія – предмет, поняття, явище характерне для історії, культури, побуту, укладу того чи іншого народу, що не зустрічається в інших народів. Реалія – також слово, що означає такий предмет, явище, поняття; також словосполучення / зазвичай – фразеологізм, прислів'я, приказка, прислів'я, що включає такі слова» [Коротка лінгвістична енциклопедія 1975, с. 14].

Національно-культурна семантика таких мовних одиниць дозволяє проникнути у культуру носіїв мови, у тому фоніві знання, неодмінно присутні у свідомості учасників комунікації й значною мірою впливають на значення висловлювання.

У класифікації Влахова та Флоріна національно-марковані одиниці поділяються на **предметні та місцеві**.

До складу **першого розділу** входять такі реалії як етнологічні та географічні. Наприклад, *грошові одиниці, заходи, трудова діяльність тощо*. Крім цього, до складу предметного поділу входять такі тематики мовних одиниць, як *державний устрій, одиниці, пов'язані з військовою галуззю, політикою тощо*.

Місцевий поділ включає такі національно-марковані одиниці, які знаходяться в області однієї мови і в області пари мов. В області однієї мови існують одиниці, які можна поділити на три групи: національні, локальні та мікроодиниці. В області однієї мови також існують чужі реалії, поділені на міжнародні та регіональні [Влахов, Флорин 1986, с. 71].

Якщо говорити про реалії в галузі пари мов, то вони класифікуються на внутрішні та зовнішні:

1. Група своїх реалій включає свої **споконвічні слова** мови. Наприклад, у російській мові, це «лапоть», «горшок», «утка», «ангел»; в англійській мові, heath (пустка, болотиста місцевість, поросла вереском), ale, тощо. [Влахов, Флорин 1986, с. 87].

2. До складу групи чужих реалій входять або запозичені з іншої мови слова, або слова-кальки, тобто дослівні **переклади іноземних назв об'єктів**, або це можуть бути реалії, перекладені транскрипцією. Прикладами чужих реалій можуть служити румунське слово «бринза» в українській мові, американське «бізнес» – в українській та російській, російське «супутник» – практично у всіх європейських мовах тощо [Влахов, Флорин 1986, с. 37].

У галузі пари мов національно-маркована лексика розглядається з погляду перекладу:

1) **Зовнішні реалії** однаково чужі для обох мов; наприклад, фіорд зовнішня реалія для української, російської чи будь-якого іншої, крім норвезької мови. [Влахов, Флорин 1986, с. 45].

2) **Внутрішні реалії** – лексичні одиниці, які відносяться до однієї пари мов і, відповідно, чужі для іншого; якщо фіорд – зовнішня реалія для української російської мов, для пари української – норвезької чи російської – норвезької вона буде внутрішня, тобто в площині однієї мови вона буде своєю для норвезького і чужою для всіх інших мов [Влахов, Флорин 1986, с.47]:

1) Об'єкти, що належать певному народу, певній нації, але які є чужими за межами країни, це національні реалії. Таких реалій є значна більшість. Іноді присутності в тексті національних одиниць буває достатньо для того, щоб викликати асоціації, пов'язані з цією країною та її культурою [Влахов, Флорин 1986, с. 61].

2) До групи регіональних реалій можна віднести ті національномарковані одиниці, які переступили межу однієї країни і які поширилися серед кількох спільнот, увійшовши до лексичного складу кількох мов. До групи регіональних реалій ці автори зараховують також радизми, які є реаліями для більшості, що належали до соціалістичного табору («більшовик», «райрада», «ударник», «огляд художньої самодіяльності», «Агітпункт»). Ці слова увійшли у відповідні мови через транскрибування або калькування [Влахов, Флорин 1986, с. 89].

3) Міжнародні одиниці можна зустріти у словниковому складі багатьох мов, які увійшли до спеціальні словники. Зазвичай такі слова не відокремлюються від свого вихідного національного колориту. [Влахов, Флорин 1986, с. 92].

4) Локальні реалії, як правило, належать до діалекту або мови менш значної соціальної групи. Проте, будучи діалектизмами, локальні реалії можуть означати особливі для цієї групи об'єкти чи ставлення до них. [Влахов, Флорин 1986, с. 94].

В.С. Виноградов запропонував таку класифікацію мовних реалій:

- Побутові реалії (житло, одяг, їжа, види праці, грошові знаки, музичні інструменти, народні свята);

- Етнографічні та міфологічні реалії;

- Реалії природного світу (тварини, рослини, ландшафт);

- Реалії державного ладу та суспільного життя (актуальні та історичні);

- Ономастичні реалії – антропоніми, топоніми;

- Асоціативні реалії – вегетативні символи, анімалістичні символи, кольорова символіка, фольклорні, історичні та літературно-книжкові алюзії, мовні алюзії [Виноградов 1978, с. 37].

Російський лінгвіст А.А. Реформатський поділяє мовні реалії на:

1) власні імена;

2) монети;

3) посади та позначення осіб;

4) деталі костюма та прикраси;

5) страви та напої;

6) звернення та титули при іменах [Реформатський 1967, с. 31].

Українська дослідниця Зорівчак Р. П. у своїй праці «Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)» зробила поділ реалій з точки зору **історико-семантичного та структурного планів**.

З боку **історико-семантичного** погляду, вона розділила реалії на:

- власне реалії (при існуючих референтах), наприклад укр. коломийка, трембитяр, коливо та інш.; англ. a baby-sitter, Halloween, Boxing Day та інш.

- історичні реалії – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність. Такий поділ обумовлено фактом зв'язку слів-реалій з денотатом за місцем і часом. Деякі реалії згодом перетворюються в історичні реалії і створюють в контексті так званій часовий і історичний колорит. Їм властива сема «минуле», пов'язана із старінням референта, виходом позначуваного ним слова з царини активної суспільної практики мовного колективу. Вони вміщують фонові знання культурної спадщини. Крім

національного, для них характерний хронологічний колорит: укр. «щезник», «смерд», «копний майдан», «свячений», «згінні дні», «медведиця» (група жінок, що, переодягнувшись, ходила по селу під час косовиці), «зелені хлопці» (опришки), «підбрехач» (другий сват у давніх українських весільних обрядах), «тарниця» (дерев'яне сідло гуцулів); англ. the Blackand Tans («чорно-руді» – англійські каральні загони в Ірландії в 1920-1923), a priest's hole (іст. «нора», пристанище священика; таємна кімната, звичайно в церкві або в замку, де переховувалися католицькі священики в Англії під час переслідування католиків) та ін.

У структурному плані розрізняються:

1. **Реалії-одночлени**: укр. вечорниці, кобзар; англ. a sheriff, a threepence;
2. **Реалії-полічлени** номінативного характеру: укр. троїста музика; англ. a banana split, a ticket day;
3. **Реалії-фразеологізми**: укр. лоби забрити, стати під вінок; англ. to rich the woosack, to enter at the Stationer' hall та інш.

Відомий спеціаліст у галузі перекладознавства Комісарів В.М. виділяє такі способи перекладу безеквівалентної лексики, неологізмів та реалій:

1. **Відповідності-запозичення**, що відтворюються за допомогою транскрипції та транслітерації;
2. **Відповідності-кальки**, що відтворюють морфемний склад слова або складові стійкого словосполучення у вихідній мові.
3. **Відповідності-аналоги**, які є найбільш близьким за значенням до слова мови, з якої перекладається, проте воно може бути вжите, як правило, тільки в даному контексті;
4. **Відповідності-лексичні заміни**, що утворюються у процесі перекладацьких трансформацій;
5. У разі неможливості створити відповідність зазначеними вище способами перекладу безеквівалентного слова використовується **опис**, що розкриває значення безеквівалентного слова за допомогою розгорнутого словосполучення [Комісаров 1990, с. 148-150]. С. І. Влахов та С. П. Флорин

називають дві основні проблеми передачі реалій при перекладі: відсутність у мові перекладу відповідності реалії та передача національного та історичного забарвлення реалії. Автори виділяють два способи передачі реалії: транскрипцію та переклад [С. Влахов, З. Флорин 1980, с. 34].

Транскрипція – це відтворення звучання слова вихідної мови згідно з фонетичними правилами мови перекладу. За своєю суттю цей прийом аналогічний до запозичення іноземного слова. Транскрипція зазвичай застосовується під час перекладу назв фірм, компаній, видавництв, марок тощо.

Подібний до транскрипції прийом – **транслітерація** – відтворення літерного складу іноземного слова мовою перекладу. Недолік цих прийомів є у перекладі незвичних і малозрозумілих слів.

Але, незважаючи на це, транскрипція та транслітерація у багатьох випадках є єдиними способами передачі безеквівалентної лексичної одиниці вихідної мови.

Калькування – це переклад лексичної одиниці оригінального тексту шляхом заміщення її складових компонентів відповідними лексичними одиницями у мові перекладу. В основі калькування лежить освіта абсолютно нового слова або стійкого словосполучення мовою перекладу. Така нова мовна одиниця деяким чином копіює структуру та склад вихідної оригінальної лексичної одиниці.

Напівкалька – спосіб словотвору шляхом запозичення та буквального перекладу частини слова або словосполучення вихідної мови.

Освоєння – це адаптація реалії у мові перекладу, тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду, звичного для мови перекладу.

Семантичний неологізм – нове слово чи словосполучення, що створюється під час перекладу передачі безеквівалентної лексичної одиниці. Семантичний неологізм дозволяє зрозуміти значення реалії. На відміну від кальки не пов'язаний етимологічно з реалією вихідного мови. Семантичні неологізми можуть утворюватися також у результаті надання нових значень

вже відомим. [Влахов, Флорин 1980, с. 76]. Транскрипція яка застосовується передачі власне, топонімів, тобто назв вулиць, міст, країн, їжі, напоїв.

Отже, як одна з найважливіших груп безеквівалентної лексики, реалії виступають як носії країнознавчої інформації, цим визначається їх особлива роль у художньому тексті [Голуб 1997, с. 51]. Існує безліч класифікацій реалій. У цій дипломній роботі буде показано найбільш докладну класифікацію, авторами якої є болгарські вчені С. Флорин і С. Влахов, а також класифікації В. С. Виноградова та А. А. Реформатського.

1.3.2 Переклад фразеології. Фразеологія є розділом лінгвістики, який вивчає стійкі мовні поєднання. Крім того, фразеологію також називається сукупність використаних поєднань, віднесених до категорії стійких, як у мові загалом, і у творчості письменника, у певному творі тощо.

Родоначальником теорії фразеології прийнято вважати Ш. Баллі, який вперше систематизував таке словосполучення. У процесі дослідження вчений класифікував фразеологізми, виділивши такі види [Баллі 1961, с. 32]:

1. Словосполучення вільного характеру, які позбавлені чіткої стійкості та які розпадаються після утворення їх у фразеологізмах;

2. Словосполучення **звичного характеру**, які мають відносну свободу у зв'язках між елементами, та які допускають можливість певних змін.

3. Словосполучення, які утворюють так звані **фразеологічні ряди**, що є групою слів, у яких кілька понять у ряді утворюють єдине ціле.

4. **Фразеологічні єдності**, у структурі яких слова перестали використовуватися у своєму звичному значенні та за змістом утворюють єдине неподільне поняття. У цих словосполученнях не можна використовувати перестановка його компонентів. У цілому нині, відповідно до теорією Ш. Баллі словосполучення різняться за рівнем стійкості: поєднання, у яких є свобода угруповання компонентів, і поєднання, позбавлені такої свободи. [Баллі 1961, с. 69].

Надалі великий лінгвіст переглянув свою концепцію і дійшов висновку, що звичні поєднання фразеологічні ряди є лише проміжними типами поєднань. Тепер Ш. Баллі виділив лише дві основні групи поєднань:

- **вільні поєднання**

- **фразеологічні єдності**, тобто фрази, елементи яких необхідно відзначити, що деякі автори, що підтримують концепцію повної еквівалентності, до яких можна віднести М. М. Бабкіна, А. І. Смирницького та інших, розглядають фразеологізми як певні одиниці лексики, які потребують певної, специфічної класифікації, в такий спосіб, їх можна класифікувати як і слова. Так, А. І. Смирницький на цій підставі фразеологію включає до розділу лексикології. [Смирницький 2000, с. 87]

Отже, нейтралізується вся специфіка фразеологізмів. Слово, як би воно не було складно за семантичною структурою, не відноситься до галузі фразеології, це об'єкт лексикографії та лексикології.

Аналіз літературних джерел показав, що у сучасній лінгвістиці англійської мови виділяється кілька типів фразеологізмів:

1. **Фразеологічні зрощення** чи інакше їх називають – ідіоми – є стійкими висловлювання, нерозкладні за своєю структурою, при цьому загальне значення яких може не залежати від значення кожного конкретного слова, що входить у фразеологічне зрощення. Цей вид фразеологізмів не має зв'язку між прямим і переносним значенням, що ускладнює процес перекладу.

2. **Фразеологічні єдності** є також стійкі словосполучення, у яких є як загальне значення словосполучення, так і семантичне значення кожного окремого елемента

3. Під **фразеологічними поєднаннями** необхідно розуміти оборот, до складу якого входять слова з вільними значеннями в розумінні, але в цілому вони є стійким словосполученням.

4. Під **фразеологічними виразами** розуміють обороти, стійкі у вживанні, які складаються зі слів з номінативним значенням і які зі свого семантичного значення можна розділити на окремі смислові елементи.

Отже, можна зробити висновок, що фразеологія – складне для перекладу явище через те, що в більшості випадків фразеологічні одиниці не мають прямих відповідників у мові, на яку перекладаються, а отже перекладач має приділити особливу увагу до вибору способу перекладу.

1.3.3 Іншомовні лексичні елементи. Різноманітність стилістичних засобів створює своєрідний колорит оригінального твору та становить певні труднощі для перекладача художніх текстів. До таких стилістичних засобів можна віднести **іншомовні лексичні елементи**.

Термін «іншомовне вкраплення» (ІВ) вперше був запроваджений російським лінгвістом Олексієм Олексійовичем Леонтьєвим, який розглядав його як співіснування двох текстів [Леонтьєв 1966, с. 60-67]. Цей феномен є предметом вивчення таких дисциплін, як лексикологія, соціолінгвістика, психолінгвістика, та перекладознавство, його розробляли Ю. Т. Лістрова-Правда, С. І. Влахов, С. П. Флорин та інші.

Відповідно до С. І. Влахова і С. П. Флоріна до іншомовних вкраплень «слід відносити лексику і словосполучення іноземною мовою в іншомовному написанні і транскрибовані без морфологічних або синтаксичних змін, введені автором для надання тексту автентичності, для створення колоритану, для створення колориту, або вченості, іноді – відтінку комічності чи іронії» [Влахов, Флорин 1980, с. 263]. На сьогоднішній день твори сучасних авторів насичені іноземними словами, термінами, висловлюваннями, набагато більшими, ніж будь-коли в минулому, внаслідок перетину культур, міжнародного обміну інформацією та розширення фонових знань.

Вкраплення іншомовних елементів у текст романів є одним із відмінних прийомів авторів, мета яких полягає у створенні специфічної атмосфери та

мовної характеристики персонажів, у цьому і полягає основна складність перекладу іншомовних вкраплень, оскільки, вдаючись до того чи іншого перекладацького прийому, перекладач ризикує позбавити твір стилю письменника.

Іншомовні вкраплення є ознакою лише художньої чи публіцистичної літератури. Навіть у ході роботи на практиці перекладач стикається як у письмовій, так і в усній мові з деякою кількістю висловів та слів латинською, давньогрецькою, французькою мовами, а також більш екзотичними вкрапленнями. Для перекладача все це породжує додаткові труднощі, оскільки необхідно прийняти рішення у тому що слід залишити без перекладу і пояснень, що слід перекласти чи пояснити. Дуже важливим є той ступінь знайомості вкраплення, який іноді може зробити переклад зайвим, тому що безліч іншомовних приказок, стійких виразів і крилатих слів давно стали міжнародними. Нерідко те чи інше іншомовне вкраплення може бути зрозуміле читачеві чи слухачеві оригіналу, але зовсім чуже для читача чи слухача перекладу.

Іншомовні вкраплення неодноразово зазнавали типологізації. Першу класифікацію було представлено А. А. Леонтьєвим, який розглядав іншомовні вкраплення за рівнями: морфемний, фонемний, лексемний тощо [Леонтьєв 1966, с. 60]. Ця класифікація дала поштовх подальшого розмежування іншомовних вкраплень в лінгвістичних дослідженнях. Класифікація способів передачі іншомовних вкраплень передбачає їх об'єднання за тими чи іншими ознаками різні групи. Відповідно, вивчаючи та аналізуючи ці групи, можна зрозуміти яких принципів дотримувався перекладач у кожному конкретному випадку. Так, Ю. Т. Лістрова-Правда класифікувала іншомовні вкраплення за принципом співвідношення ІВ із системами вихідної мови та перекладної мови. Відповідно до цього виділяються такі групи [Лістрова-Правда 1986, с. 119]:

1. **Повне іншомовне вкраплення**, тобто відрізок тексту іноземною мовою, включений до тексту без будь-яких змін.

2. **Часткове іншомовне вкраплення** – слово, словосполучення чи речення, які частково асимільовані у мові.

Як правило, вкраплення може бути використане автором з метою привернення уваги або передачі мовної характеристики персонажа.

3. **Явище «ламаної мови»**, інакше кажучи, російсько-іншомовне вкраплення, що є російським словом, словосполученням або реченням, ужитим за законами іншої мови, наприклад, у неросійському звуковому оформленні іншомовне вкраплення виконує роль мовної характеристики персонажа.

4. **Нульове вкраплення**, що є звичайним російським перекладним текстом.

Основним становищем другої класифікації Ю. Т. Лістровий-Правди є спосіб введення вкраплення в текст:

1. Вкраплення, значення яких розкрито за допомогою контексту, наприклад, прямий чи опосередкований переклад: через непрямий переклад перекладачеві вдається зберегти ідіостиль письменника, при цьому не позбавити читача розуміння.

2. Вкраплення, значення яких пояснюється у виносках: найчастіше застосовний спосіб перекладу ІВ є переклад у виносках, який дозволяє зберегти іншомовну форму вкраплення.

3. Вкраплення, значення яких ні у виносках, ні в контексті не розкривається: саме дані іншомовні вкраплення становлять труднощі при перекладі, оскільки перекладачеві в подібній ситуації необхідно ухвалити рішення про вибір найбільш прийнятної трансформації, здатної зберегти колорит і донести зміст написаного до реципієнта.

Таким чином, залежно від способу введення іншомовного вкраплення в текст, прийнято виділяти два принципи перекладу ІВ:

- збереження вихідної форми іншомовного вкраплення у тексті перекладу;
- переклад іншомовного вкраплення у тексті перекладу.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАД РОМАНУ “SHANTARAM” Г. Д. РОБЕРТСА УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

2.1 Лінгвальні особливості роману “Shantaram”

Жанр «літературна подорож» відноситься до художньої літератури, який має свої особливості. «Літературна подорож» як жанр, має предмет зображення, форму змісту, а також жанровий зміст.

Основою роману-подорожі є уявлення героя під час його шляху, опис подій, що відбуваються з ним, вражень, його думок та опис його почуттів. На відміну від, наприклад, наукового чи іншого виду, інформаційний матеріал у цьому жанрі ґрунтується на художній і філософській моделі автора.

Дослідження розвитку жанру подорожі, його предмета зображення, жанрового змісту та форми є нині актуальними. У романі-подорожі знаходять відображення різноманітні сторони матеріального та духовного життя людей, ліричні роздуми автора про історію, культуру країни, замальовки звичаїв, типові побутові сцени.

а) Зовнішній план. Мандрівник (головний герой) енергійно пізнає спостерігає чужий світ, про який пізніше розповідає своїм читачам (слухачам).

б) Внутрішній план. Читач (слухач) переміщує свою увагу на почуття і переживання головного героя, а не на зовнішні чинники самої подорожі.

У кожній подорожі, більшою чи меншою мірою, зустрічаються три головні елементи: описовий, оповідальний елементи та міркування. [Бобільов 1987, с. 22]

Греогорі Девід Робертс – письменник з Австралії, відомий завдяки своєму роману “Shantaram”. Робертс страждав на героїнову залежність, у

1978 році був визнаний винним у пограбуванні банку, через що згодом був ув'язнений на термін 19 років. Втікши з в'язниці в 1980 році, він вирушив до Індії, щоб втекти від правосуддя і прожив там 10 років.

У 1982 році Робертс переправляється в Індію за фальшивим паспортом. Перші півроку він живе в індійському селі, вивчає маратхі і осягає традиції і побут місцевих жителів. Після втрати готівки і цінних речей йому не залишається вибору і він селиться в бомбейських трущобях, де засновує безкоштовну лікарню для жебраків. Після чого його вербують місцеві мафіозні структури, і він опановує навички підробки документів і валютних махінацій, а також бере участь в контрабанді зброї. Провівши чотири місяці в індійській в'язниці, Робертс бере участь у війні в Афганістані. Після поранення виявляється знову в Бомбеї, після чого розриває відносини з індійськими злочинцями і починає власний нелегальний бізнес.

Робертс почав свою роботу над романом “Shantaram”, коли вдруге був ув'язнений у 1990 році. Його рукописи двічі було знищено охоронцями. Автор розповів, що коли його затримали у Франкфурті та посадили до в'язниці для терористів, то він змінив свої життєві пріоритети. Йому хотілося до Австралії чи Індії для того, щоб розпочати нове життя. Його екстрадували до Австралії, де він відбув два роки в одиночній камері, потім отримав новий термін за втечу з країни. Він був звільнений у 1997 році.

На той момент він півроку писав “Shantaram”. Після закінчення тюремного терміну Грегорі зміг закінчити свою роботу та віддати на публікацію “Shantaram”.

Переклад назви книги звучить як «Людина миру», яку дала йому мати його близького друга. Усі персонажі з книги – вигадані, але події, які там описуються, є реальними.

Роман “Shantaram” був адаптований для його екранізації. У 2015 році 13 жовтня вийшло продовження роману – «Тінь гори».

Роман включає важливий елемент: моральний підтекст. Цей твір може бути уроком. У ньому порушена тема добра і зла, з прикладу конкретної людини.

Варто зазначити, що твір торкається культурологічного аспекту. Індія очима людини, яка виявилася там абсолютно випадковою і яка полюбила цю країну всією душею. Паралельно з тим, як головний герой пізнає індійську культуру, автор занурює читача в її нюанси та особливості, розкриваючи при цьому суть індійського життя.

Дія роману перемежовується описом переживань головного героя та філософськими роздумами. Персонажі часто викладають думки у афористичній формі. При оповіданні оповідач використовує і першу і третю особу і, здається, що він знає все, але не момент дії.

Зазвичай у кожній подорожі зустрічаються всі три елементи, відрізняючись один від одного лише ступенем. Все сказане про подорожі, що дають на своїх сторінках реальний матеріал, може бути віднесене і до подорожей, що ґрунтуються на чистому вигадці.

Як було сказано раніше, у подорожі знаходять відображення різноманітні сторони матеріального та духовного життя людей, ліричні роздуми автора про історію, культуру країни, замальовки звичаїв, типові побутові сцени. Все це автор докладно та яскраво описує у романі "Shantaram". Країна, де відбувається дія роману, це країна контрастів. Автор у подробицях описує людей, які там живуть, їх одяг, їх зовнішність, їх поведінку.

Розповідь у книзі починається з приїзду головного героя, Ліна, в Бомбей (Мумбаї). Перед його очима відкриваються екзотичні картини індійського життя. Автор яскраво описує характерні звуки і запахи Індії, її контрасти і колорит, передає пряний смак індійської кухні і атмосферу вируючого міста.

Сюжет роману тісно переплітається з біографією автора. Робертеу вдалося передати як світлу сторону своєї особистості, так і темну. Твір побудований на численних контрастах, які можна простежити в описі індійських міст і вулиць, злиднів і нетрів, характеру і зовнішності

персонажів, їх вчинків. Це і робить роман актуальним не тільки для приємного проведення часу, але і для більш глибокого аналізу перекладацьких рішень при його перекладі.

Далі у даній роботі буде наведено аналіз особливостей тексту роману. Це потрібно для повнішого розуміння особливостей тексту, які можуть викликати труднощі при перекладі.

Роман Робертса “Shantaram” є першою роботою письменника. У ньому є все, що цікаво сучасній людині: гроші, секс, пристрась, кар'єра, зради, мрії. У ньому показано і все те, на що здатна людина, щоб зробити мрію реальністю.

Як вже було зазначено, “Shantaram” – це роман-подорож, більша частина дій в романі відбувається в Індії – доволі екзотичній країні, як і для самого автора Г. Д. Робертса, так і для україно- та російськомовних читачів перекладу.

Також, невід'ємною частиною твору є головні і другорядні персонажі, більшість з яких є представниками своїх культур, мов і традицій, наприклад Карла – швейцарка, Дід'є – француз, Абдель Кадер Хан – афганець, Абдулла – іранець тощо. Ці факти грають величезну роль у передачі цих персонажів та їх мови, а отже при перекладі необхідно приділяти особливу увагу таким особливостям.

Твір має насичений лексичний склад і важливу роль у ньому грають одиниці, які є невіддільною частиною художнього твору і жанру роман-подорож і на які необхідно звертати особливу увагу при перекладі.

2.2 Способи та механізми перекладу

2.2.1 Лексичні трансформації. Лексичні трансформації зустрічаються в романі дуже часто. Це зумовлено темою та жанром роману, що

передбачають широке використання не тільки англomовної лексики, а також лексики, запозиченою з маратхі, урду, французької, німецької і т.д. мов. У наступному прикладі ми бачимо, як автор передає мову індійця, якого головний герой зустрів в аеропорту, що говорить англійською:

Оригінальний текст: *Not money. We are here to help it, sir. Welcome in India, ' he said, and trotted away into the forest of bodies on the path.*

Українськомовний переклад: — Гроші — ні. Ми тут повинні допомагати. Ласкаво просимо до Індії,— вимовив він і задріботів геть, загубившись у юрмі.

Російськомовний переклад: — Деньги — нет. Мы здесь должны помогать. Добро пожаловать к Индии, — произнес он и засеменил прочь, затерявшись в человеческом лесу.

Головне завдання перекладача в даному випадку – передача акценту людини, для якої англійська мова не є рідною. З цим завданням впоралися російськомовні перекладачі Михайло Абушкін та Лев Висоцкий, але в їх перекладі є і недоліки:

Прийменник “in” з англійської перекладається російською як «в». Однак, якби в цьому реченні цей прийменник був переведений дослівно, перекладачам не вдалося б передати акцент індійця і комічність його мови. При цьому у другому реченні під час перекладу російською мовою опускається слово “sir” (сер, пане). На нашу думку, це опущення порушує стилістичне забарвлення висловлювання.

Український перекладач В.В. Александров з цис завданням не впорався і зробив дослівний переклад.

Також в даному прикладі можна відзначити ще один випадок використання такої лексичної перекладацької трансформації, як **модуляція** та граматичної – опущення. Це поява в тексті перекладу дієприслівника «загубившись» та опущення слова path – «стежка».

Український перекладач також застосовує диференціацію значень, замінюючи англійське слово “forest” із прямим значенням «ліс» на українське

«норма», прямий відповідник якого – «натовп». За допомогою цього прийому він наближує іншомовний текст до більш звичного читачам українського мовлення.

Розглянемо ще кілька прикладів перекладацьких перетворень на лексичному рівні.

Оригінальний текст: *The first thing I noticed about Bombay, on that first day, was the smell of the **different** air.*

Українськомовний переклад: *Перше, на що я звернув увагу в Бомбеї, – **незвичний** запах.*

Російськомовний переклад: *Первое, на что я обратил внимание в тот первый день в Бомбее, – **непривычный** запах.*

Слід зазначити, що в даному прикладі є лексико-семантичне перетворення, а саме знову використовується такий прийом перекладацьких трансформацій, як **модуляція**: “different” в оригіналі роману («інший, різний») – «незвичний» у тексті обох перекладів.

Оригінальний текст: *I went to war. I ran into enemy guns.*

Українськомовний переклад: *Я побував на війні й ішов у атаку під **ворожим** вогнем.*

Російськомовний переклад: *Я побывал на войне и шел в атаку под **огнем** противника.*

У цьому реченні вираз “went to war” перекладачі узагальнюють до поняття «побував на війні» (**генералізація**), лексему “ran” (бігав) передає українською та російською мовами як «ішов в атаку» (**конкретизація**), вираз “the enemy guns” замінюється на «ворожий вогонь» та «огонь противника» в російськомовному варіанті перекладу (**модуляція**).

Ще один приклад використання **модуляції** при перекладі ми бачимо в наступному реченні:

Оригінальний текст: *I looked at the people, then, and I saw how busy they were — how much industry and energy described their lives.*

Українськомовний переклад: *Тепер я бачив, які працюючі ці люди, скільки старання й енергії вкладають у свою роботу.*

Російськомовний переклад: *Теперь я видел, как трудолюбивы эти люди, сколько старания и энергии во всем, что они делают.*

Тут значення слова “*busy*” – «зайнятий» передається українською та російською мовами як «*працюючий*» та «*трудолюбивые*». За допомогою модуляції вираз “*described their lives*” перекладається як «*у свою роботу*». В російськомовному перекладі цей вираз звучить як «*во всем, что они делают*», що має більш широкий сенс і на нашу думку є ближчим до оригінального змісту.

Надалі ми розглянемо лексичні трансформації конкретніше за видами з метою виявити до яких з них перекладачі вдавалися частіше, а також більш детально розглянути причини застосування тих, чи інших трансформацій.

Конкретизації в романі в основному піддаються дієслова *to be*, *to have*, *to go*, а також конструкція *there be*. Розглянемо наступний приклад:

Оригінальний текст: *But the slums **went on**, kilometer after kilometer, relieved only by the awful contrast of the thriving businesses and crumbling, moss-covered apartment buildings of the comparatively affluent. The slums **went on**, and their sheer ubiquity wore down my foreigner's pieties.*

Українськомовний переклад: *А нетрища знай **тягнулися і тягнулися** обабіч дороги; зрідка впадали в око пишні контори й офіси, а також обшарпані багатоквартирні будинки, заселені тими, хто був трохи багатший. А за ними знову **тягнулися** нетрища, і їхній вигляд позбавив мене будь-якої пошани до цієї країни.*

Російськомовний переклад: *А трущобы все **тянулись и тянулись**; изредка бросались в глаза составлявшие разительный контраст с ними процветающие предприятия и офисы, а также обшарпанные многоквартирные дома, заселенные теми, кто был чуть побогаче. Но за ними опять **простирались** трущобы, и их неизбежность вытравива из меня всякую почтительность перед чужой страной.*

У цьому прикладі дієслово “*went on*” з семантичним значенням «продовжуватись» в першому реченні замінений на конструкцію «*тягнулися і тягнулися*», а у другому реченні український перекладач знов використовує слово «*тягнулися*», тоді як російські перекладачі застосовують інший синонім «*простирались*». При цьому така фігура мови як повтор, використаний автором у оригіналі, в російськомовному перекладі не реалізується. Однак слід зауважити, що перекладачеві вдається зобразити нескінченність нетрів, отже, можна зробити висновок про те, що образ нетрів в перекладі частково зберігається.

Наступний приклад ілюструє випадок, коли в тексті перекладу за допомогою конкретизації створюється метафора:

Оригінальний текст: *And there were more smiles in the eyes on those crowded streets than in any other place I'd ever known.*

Українськомовний переклад: *А усмішки на обличчях людей тут зустрічалися частіше, ніж у будь-якому іншому місті.*

Російськомовний переклад: *А в глазах людей на этих переполненных улицах улыбки мелькали чаще, чем в каком бы то ни было другом месте, где мне доводилось бывать.*

Конструкція “*there were*” замінена на дієслово «*зустрічалися*» в українському перекладі та «*мелькали*» в російському, і ця заміна в рамках даного речення утворює метафору «*улыбки мелькали*». За рахунок цього в російськомовному перекладі дана фраза виражає більше експресії, ніж в оригіналі.

У наступному прикладі ми виявили таке використання конкретизації: Оригінальний текст: *In my case, it's a long story, and a crowded one.*

Українськомовний переклад: *У моєму випадку це довга історія, заповнена людьми та подіями.*

Російськомовний переклад: *В моем случае это долгая история, наполненная людьми и событиями.*

У тексті оригіналу стосовно лексеми «історія» (“*story*”) автор використовує одне слово – *crowded*. Перекладачі, як на українську, так і на російську мову, у свою чергу, уточнюють це слово до «заповненої людьми та подіями». Тим самим думка автора доноситься до читачів перекладу обох мов у всій її повноті.

Оригінальний текст: “*It smells of the stir and **sleep** and waste of sixty million animals, more than half of them humans and rats*”.

Українськомовний переклад: *Це запах марноти і **супокою**, дух життєдіяльності шістдесятьох мільйонів істот, понад половина яких — людські істоти і щури.*

Російськомовний переклад: *Это запах суеты и **покоя**, всей жизнедеятельности шестидесяти миллионов животных, больше половины которых – человеческие существа и крысы.*

Оригінальний текст: : *I stood and bumped my way to the **front***

Українськомовний переклад: *Підвівшись, я пропхався до **передніх дверей**.*

Російськомовний переклад: *Я встал и пробрался к **передним дверям**.*

Оригінальний текст: *A number of the passengers, filing off the bus, began beating and swatting at the swarm of **touts***

Українськомовний переклад: *Пасажири, що полишали автобус, відбивалися від юрми заманювачів, що їх обліпила.*

Російськомовний переклад: *Пассажиры, покидавшие автобус, отбивались от облепившего их роя **торговцев и зазывал**.*

У наступних прикладах розглянемо таке явище, як **генералізація**:

Оригінальний текст: *I knew nothing of the cultures there, **clothed** in robes and saris and turbans.*

Українськомовний переклад: *Мені були не знайомі культури, **представлені** різним одягом, сарі, тюрбанами.*

Російськомовний переклад: *Мне были незнакомы культуры, **представленные** разнообразными одеяниями, сари, тюрбанами.*

В даному прикладі відбулася заміна “*clothed*” на «представлені», і згодом яскрава метафора «одягнені в різні одяги культури» в перекладі обох мов не зберегли. Це дозволяє говорити про втрату образу.

Оригінальний текст: *More than small, he was a tiny man, a dwarf, with a large head, and the startled innocence of Down syndrome in his features.*

Українськомовний переклад: *Він був не просто маленький, а крихітний, справжній карлик з перелякано-безневинним виразом обличчя, ніби в недоумка якого.*

Російськомовний переклад: *Он был не просто маленьким, а крошечным, настоящим карликом с испуганно невинным выражением лица, как у слабоумного.*

Крім багатьох інших трансформацій, застосування яких можна помітити в даному прикладі, слід звернути увагу на те, що перекладач передає словосполучення “*Down syndrome*”, що позначає медичний діагноз, за допомогою заміни на порівняння «ніби в недоумка» в українськомовному та «как у слабоумного» в російськомовному перекладах, яке в свою чергу має ширше значення і може трактуватися не тільки як медичне відхилення, але і як особистісна характеристика людини. Більш того, в тексті обох перекладів повністю опущено словосполучення «*with a large head*», що дає право судити лише про часткову передачу образу в перекладі.

Оригінальний текст: *I was a revolutionary who lost his ideals in heroin, a philosopher who lost his integrity in crime, and a poet who lost his soul in a maximum-security prison.*

Українськомовний переклад: *Я був революціонером, що розгубив свої ідеали в наркотичному тумані, філософом, що втратив самого себе в світі злочинності, й поетом, що змарнував свій дар у в'язниці суворого режиму.*

Російськомовний переклад: *Я был революционером, растерявшим свои идеалы в наркотическом тумане, философом, потерявшим самого себя в мире преступности, и поэтом, утратившим свой дар в тюрьме особо строгого режима.*

У цьому прикладі в оригіналі використовується вираз “*who lost his ideals in heroin*”. Перекладачі обох мов перекладають це слово так: «розгубивши свої ідеали в наркотичному тумані». Таким чином, слово “*heroin*”, що означає певний вид наркотику, у тексті перекладу узагальнюється до поняття «наркотичний туман». Слово “*integrity*”, у словнику представлене як «чесність, чистота» у перекладах передається узагальненим поняттям «самого себе». Однак у цьому прикладі зазначимо також використання **конкретизації**. А саме слово “*soul*” («душа»), яке використовує автор в оригінальному тексті, перекладачі конкретизували до поняття «дар».

Оригінальний текст: *Then there were the people. Assamese, Jats, and Punjabis; people from Rajasthan, Bengal, and Tamil Nadu; from Pushkar, Cochin, and Konarak; warrior caste, Brahmin, and untouchable; Hindu, Muslim, Christian, Buddhist, Parsee, Jain, Animist; fair skin and dark, green eyes and golden brown and black; every different face and form of that **extravagant** variety, that incomparable beauty, India.*

Українськомовний переклад: *І нарешті, люди. Асамці, джати і панджабці; уродженці Раджастану, Бенгалії і Таміл-Наду, Пушकारа, Кочі й Конарака; каста воїнів, браміні й недоторканні; індуси, мусульмани, християни, буддисти, парси, джайни, анімісти; світлошкірі та смагляві, з зеленими, золотисто-карими або чорними очима,— всі обличчя і всі форми цього **ні на що не схожого** розмаїття, цієї незрівнянної краси, що зветься Індією.*

Російськомовний переклад: *И наконец, люди. Ассамцы, джаты и пенджабцы; уроженцы Раджастанхана, Бенгалии и Тамилнада, Пушकारа, Кочина и Конарака; брамины, воины и неприкасаемые; индусы, мусульмане, христиане, буддисты, парсы, джайны, анимисты; светлокожие и смуглые, с зелеными, золотисто-карими или черными глазами – все лица и все формы **этого ни на что не похожего** многообразия, этой несравненной красоты, Индии.*

В перекладах з обох мов поширена також така лексична трансформація, як **смісловий розвиток**:

Оригінальний текст: *Each breath was an angry little victory.*

Українськомовний переклад: *Кожен подих був маленькою перемогою організму в запеклій сутичці.*

Російськомовний переклад: *Каждый вздох был маленькой победой организма в ожесточенной схватке.*

В даному прикладі дослівний переклад всього речення є неприпустимим і суперечить нормам української та російської мов. З цієї причини прикметник “angry” в перекладі передано словосполученням «в запеклій сутичці», а також додано слово «організм». Хоча метафора і емоційність висловлювання збережені, стався зсув образної основи.

Оригінальний текст: *It was as if I'd found myself in a performance of some extravagant, complex drama, and I didn't have a script.*

Українськомовний переклад: *Я ніби дивився екстравагантну постановку якоїсь хитромудрої п'єси, гадки не маючи про її зміст.*

Російськомовний переклад: *Я будто смотрел экстравагантную постановку какой-то замысловатой пьесы, не имея понятия о ее содержании.*

А в цьому прикладі дослівний переклад фрази “I did not have a script” відповідно до норм української та російської мов цілком можливий і звучав би як «у мене не було сценарію». Однак перекладачі використовують смісловий розвиток і замінює причину наслідком: «гадки не маючи про її зміст» та «не имея понятия о ее содержании». Тексти оригіналу і перекладів читач може трактувати однаково: герой опиняється в самому центрі киплячого індійського життя і те, що він бачить, викликає у нього суперечливі емоції, так як він ще ніколи не стикався зі звичаями азіатських країн. Отже, образ індійського життя в перекладі повністю переданий.

Оригінальний текст: *When I escaped from that prison, over the front wall, between two gun-towers, I became my country's most wanted man.*

Українськомовний переклад: *Втікши з цієї в'язниці через стіну між двома кулеметними вежами, я став **найпопулярнішою** в країні людиною — ні з ким не шукали зустрічі так наполегливо, як зі мною.*

Російськомовний переклад: *Сбежав из этой тюрьмы через стену между двумя пулеметными вышками, я стал самым **популярным** в стране человеком — ни с кем не искали встречи так настойчиво, как со мной.*

В даному випадку автор оригінального тексту використовує вираз “*my country's most wanted man*”, який перекладачі обох мов передють як «найпопулярніша людина». При цьому перекладачі пояснюють – «ні з ким не шукали зустрічі так наполегливо, як зі мною».

Однак переклад «найпопулярніша в країні людина» не можна вважати цілком адекватним, оскільки в тексті оригіналу вираз «*my country's most wanted man*» має негативне забарвлення, тоді як «найпопулярніша людина в країні» все-таки передає абсолютно протилежну конотацію.

У таких прикладах ми також виявили використання модуляції: Оригінальний текст: *Well, we're stayin' overnight, and catchin' the train tomorrow. If you want, we can **share a room**. It's a lot cheaper with three.*

Українськомовний переклад: *А ми переночуємо тут, а вранці вирушимо до Пуни поїздом. Якщо бажаєте, ми можемо **зняти номер на трьох**. Це набагато дешевше.*

Російськомовний переклад: *А мы переночуем здесь, а утром отправимся в Пуну поездом. Если хотите, мы можем **снять номер на троих**. Это гораздо дешевле.*

Лексема “*tomorrow*” – «завтра» перекладається як «вранці», оскільки це значення можна логічно вивести з інформації того, хто говорить (герої залишаються в Бомбеї не більше однієї ночі – оскільки кажуть, що тільки переночують у цьому місті). У наступному реченні також спостерігається модуляція: фраза “*we can share a room*” перекладена як «зняти на трьох», це також можна логічно вивести з висловлювання того, хто говорить.

Розглянемо наступний приклад з погляду лексичних перетворень:

Оригінальний текст: *I slap i sting sunlight outside the airport, intoxicated with exhilaration of escape: another wall scaled, another border crossed, another day and night.*

Українськомовний переклад: *Уже самотою я вийшов з будівлі аеропорту, і на мене тут-таки накинuloся пекуче сонце. Відчуття свободи п'янило: ще одна стіна подолана, ще одна межа позаду, я можу йти, куди мені заманеться.*

Російськомовний переклад: *Уже в одиночестве я вышел из здания аэропорта, и на меня тут же накинuloсь жгущее солнце. Ощущение свободы кружило мне голову: еще одна стена преодолена, еще одна граница позади, я могу бежать на все четыре стороны и найти где-нибудь убежище.*

Аналізуючи вираз “*intoxicated with the exhilaration of escape*”, ми виявили, що лексема “*escape*”, яка у словнику перекладається як «*втеча*», у тексті перекладу роману передається як «*свобода*», що є лексичною заміною (модуляцією) . З іншого боку, лексему “*exhilaration*” («*сп'яніння*», «*веселощі*») у перекладі перекладачі опускають, натомість використовуючи слово «*відчуття*» і конкретизуючи висловлювання за допомогою дієслова «*п'янило*» в українському перекладі та словосполучення «*кружило мне голову*» в російському.

Крім перерахованих вище лексичних перетворень, ми виявили такі перекладацькі трансформації на лексичному рівні:

- **модуляцію** (“*outside the airport*” - «*вийшов з будівлі аеропорту*», «*вышел из здания аэропорта*»);
- **конкретизацію** (лексема “*scale*” - «*підбиратися*» по відношенню до слова «*стіна*» перекладається як «*долати*»);
- **генералізацію** (вираз “*another border crossed*”, яке дослівно можна перекласти як «*ще один кордон перетнутий*», у перекладах передано як «*ще одна межа позаду*» та «*еще одна граница позади*»);
- **модуляцію та опущення** (у виразі “*another day and night to run and hide*” при перекладі російською перекладач опускає словосполучення

“*another day and night*” і доповнює дієслово “*run*” (бігати) виразом «я можу йти, куди мені заманеться» в українському варіанті перекладу та «я могу бежать на все четыре стороны», а дієслово “*hide*” (ховати, ховатися) перекладає як «найти где-нибудь убежище», тоді як перекладач на українську мову взагалі опускає цю частину.

Оригінальний текст: *It took me a long time and most of the world to learn what I know about love and fate and the choices we make, but the heart of it came to me in an instant, while I was chained to a wall and being tortured.*

Українськомовний переклад: *Багато років мандрував я світами, поки збагнув, що таке любов, доля і життєвий вибір, та найголовніше зрозумів тієї миті, коли мене били, припнувши ланцюгами до стіни.*

Російськомовний переклад: *Мне потребовалось много лет и странствий по всему миру, чтобы узнать все то, что я знаю о любви, о судьбе и о выборе, который мы делаем в жизни, но самое главное я понял в тот миг, когда меня, прикованного цепями к стене, избивали.*

Оригінальний текст: *I worked as a gunrunner, a smuggler, and a counterfeiter.*

Українськомовний переклад: *Я був торговцем зброєю, контрабандистом і фальшивомонетником.*

Російськомовний переклад: *Я был торговцем оружием, контрабандистом и фальшивомонетчиком.*

Оригінальний текст: *I know now that it's the sweet, sweating smell of hope, which is the opposite of hate; and it's the sour, stifled smell of greed, which is the opposite of love.*

Українськомовний переклад: *Тепер я знаю, що це солодкий і тривожний запах надії, котра знищує ненависть, і водночас ядучий і кислий дух жадоби, котра знищує любов.*

Російськомовний переклад: *Теперь я знаю, что это сладкий, тревожный запах надежды, уничтожающей ненависть, и в то же время кислый, затхлый запах жадности, уничтожающей любовь.*

В перекладах також можна знайти таке явище, як **емфатизація**, тобто надання тексту перекладу такого емоційного забарвлення, якого немає оригінал. Наприклад:

Оригінальний текст: *Each breath was **an angry little victory**.*

Українськомовний переклад: Кожен подих був **маленькою перемогою організму в запеклій сутичці**.

Російськомовний переклад: Каждый вздох был **маленькой победой организма в ожесточенной схватке**.

Оригінальний текст: *Each of the walls was painted in a different shade of **headache-green**.*

Українськомовний переклад: перекладач взагалі опускає це речення.

Російськомовний переклад: *При взгляде на крашенные стены, каждая из которых **резала глаз своим оттенком зеленого, начинала болеть голова**.*

Оригінальний текст: *It was the kind of room that moved people **to write their names and other messages on the walls, just as men do in prison cells**.*

Українськомовний переклад: перекладач взагалі опускає це речення.

Російськомовний переклад: *Интерьер побуждал постояльцев **увековечивать** на стенах, подобно заключенным тюремной камеры, свои имена и пожелания.*

Оригінальний текст: *Here. Something **for the train ride to Poona tomorrow**.*

Українськомовний переклад: *Тримайте. **Буде, чим розважитися завтра в поїзді дорогою в Пуну**.*

Російськомовний переклад: *Держите. **Будет, чем развлечься завтра в поезде по дороге в Пуну**.*

Поруч с кмфатизацією використовується і нейтралізація. **Нейтралізація** – зняття експресивного, емоційно-оцінного, образного або функціонально-стилістичного відтінку. Звернемося до прикладів:

Оригінальний текст: ***Urging them to share their experience and travellers' tips with me, I fostered a slender acquaintance with them that brought us to the airport controls together.***

Українськомовний переклад: *Розпитуючи їх про Індію, я зав'язав з ними знайомство і до митного контролю в аеропорту пішов з ними.*

Російськомовний переклад: *Расспрашивая их об Индии, я завязал с ними знакомство и пристроился к ним у таможенного контроля в аэропорту.*

Оригінальний текст:

- *Is good charras, yes?*

- *It's real good, the taller man said. **His smile was warm and generous-the big, open-hearted smile that the long years since then have taught me to associate with Canada and Canadians.***

Українськомовний переклад:

— *Хороший чарас, еге ж?*

— *Так, він дійсно хороший,— відповів високий канадець, **посміхаючись від душі.***

Відтоді ця широка щира усмішка асоціюється у мене з Канадою і її жителями.

Російськомовний переклад:

– *Хороший чаррас, да?*

– *Да, он действительно хорош, – ответил высокий канадец, **улыбаясь от души.***

С тех пор эта широкая искренняя улыбка ассоциируется у меня с Канадой и ее жителями.

Оригінальний текст: *Do you think you could show me to a good, clean restaurant?*

Українськомовний переклад: *Ти можеш показати мені який-небудь пристойний ресторан?*

Російськомовний переклад: *Ты можешь показать мне какой-нибудь приличный ресторан?*

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що при перекладі роману “Shantaram” з англійської на українську та російську мови найактивніше використовуються такі перетворення на рівні лексики, як

лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація та модуляція). Причиною є завдання перекладача зробити переклад найбільш адекватним, адаптованим під сприйняття читача.

2.2.2 Граматичні трансформації. Граматичні перекладацькі трансформації зустрічаються у тексті перекладу роману дуже часто. Це зумовлюється, насамперед, різницею у ладі мов. У наступному прикладі нами були виявлені перекладацькі трансформації, які крім лексичного рівня перетворюються так само і на граматичному рівні:

Оригінальний текст: *I pushed through alone to the slap and sting of sunlight outside the airport, intoxicated with the exhilaration of escape: another wall scaled, another border crossed, another day and night to run and hide.*

Українськомовний переклад: *Уже самотою я вийшов з будівлі аеропорту, і на мене тут-таки накинулося пекуче сонце. Відчуття свободи п'янило: ще одна стіна подолана, ще одна межа позаду, я можу йти, куди мені заманеться.*

Російськомовний переклад: *Уже в одиночестве я вышел из здания аэропорта, и на меня тут же накинулось жгущее солнце. Ощущение свободы кружило мне голову: еще одна стена преодолена, еще одна граница позади, я могу бежать на все четыре стороны и найти где-нибудь убежище.*

В оригінальному тексті автор використовує складне поширене речення, у той час, як перекладачі передають цей приклад за допомогою двох складних. Крім того, в даному прикладі можна виділити такі перетворення, як опущення (в тексті перекладу опускається лексема “slap”), граматичні заміни (лексема “alone” – «один», яка в англійській мові є прикметником, замінюється в українському перекладі на прислівник «самотою», а в російськомовному на словосполучення «в одиночестве»).

Ще одним прикладом граматичної заміни в цьому реченні є фраза “intoxicated with the exhilaration of escape”, яка з англійської мови на українську

передається як «відчуття свободи п'янило», а в російській – «ощущение свободы кружило мне голову», з чого випливає, що дієприкметник замінюється дієсловом в україномовному перекладі і простим реченням у російськомовному.

Таким чином, у прикладі, представленому нами вище, ми можемо спостерігати цілу низку використаних перекладацьких трансформацій на рівні граматики. Вони, безсумнівно, впливають на загальний стиль твору.

Розглянемо ще один приклад використання граматичних перекладацьких трансформацій:

Оригінальний текст: *Not money. We are here to help it, sir. Welcome in India, ' he said, and trotted away into the forest of bodies on the path.*

Українськомовний переклад: — *Гроші — ні. Ми тут повинні допомагати. Ласкаво просимо до Індії,— вимовив він і задріботів геть, загубившись у юрмі.*

Російськомовний переклад: — *Деньги — нет. Мы здесь должны помогать. Добро пожаловать к Индии, — произнес он и засеменил прочь, затерявшись в человеческом лесу.*

В даному випадку дуже цікавим для нас є спосіб передачі акценту працівника служби поліції в Індії.

Ми вже розглядали цей приклад з погляду лексичних перетворень і виявили, що саме лексичні трансформації при перекладі повністю дозволяють передати комічність мови іноземця. З погляду перетворень лише на рівні граматики, у тексті перекладу збережено структуру оригіналу. Проте слід зазначити деякі невідповідності. Так, фраза “*Not money*” в даному випадку перекладається як «*гроші – ні*», що є перестановкою. Фраза “*we are here to help you*” (дослівно: «*Ми тут, щоб допомагати вам*») перекладається за допомогою модуляції як «*Ми тут повинні допомагати*». Тобто з контексту логічно виведено значення дієслова «*повинен*», що виражає модальність, яка відсутня у тексті оригіналу.

У наступному прикладі ми спостерігаємо одразу кілька граматичних перекладацьких трансформацій:

Оригінальний текст: *Then the **smoulders** of shame and guilt **flamed into** anger, became fist– tightening rage at the unfairness of it: What kind of a government, I thought, what kind of a system allows **suffering** like this?*

Українськомовний переклад: *Почуття сорому і провини **пекло мене** дедалі дужче, я аж кулаки стискав. «Що це за уряд,— думав я,— що це за система, яка допускає **take**?»*

Російськомовний переклад: *Тлеющее внутри меня чувство стыда и **вины** все больше разгоралось, заставляя сжимать кулаки из– за этой несправедливости: «Что это за правительство, — думал я, — что это за система, которая допускает **такое**»?*

Слово “*smoulders*”, яке в англійській мові є іменником у множині і перекладається як «задушливий дим», українською мовою перекладається фразою «*почуття сорому і провини пекло мене*», в той час як російською передається за допомогою словосполучення «*тлеющее внутри меня чувство стыда*»; прийменник “*of*” пускається, оскільки в українській та російській мовах вираз відносини власності здійснюється без використання прийменника. Замість нього в мові, що перекладає, використовується родовий відмінок. Дієслово “*flamed into*”, що використовується в тексті оригіналу і дослівно означає «спалахнуло», при перекладі українською мовою було передано «*пекло мене дедалі дужче*», а російською мовою – «*вины все больше разгоралось*». При цьому поєднання «*дедалі дужче*» та «*все больше*», на наш погляд, не передає ту конотацію, яку несе в собі дієслово “*flame*” у значенні «спалахнути».

Фраза “*what kind of a system allows suffering like this*” перекладається як «*що це за система, яка допускає take?*». У цьому випадку спостерігається заміна герундія “*suffering*” на прикметник «*take*», при цьому при перекладі опускається словосполучення “*like this*”. Оскільки в українській та

російській мовах відсутнє явище герундія, у разі використання граматичної заміни такого роду видається неминучим.

У наступному прикладі ми також виявили наявність кількох граматичних перетворень, використаних при перекладі роману російською мовою:

Оригінальний текст: ***He** was a foreigner, as pale-skinned as any of the new arrivals **on the bus**, and dressed only in a wrap-around sheet of hibiscus-patterned cotton.*

Українськомовний переклад: ***Це** був європеець, білий, як і туристи в **нашому автобусі**, тільки весь його одяг **складався** з клаптя полотна, обгорнутого довкола торсу.*

Російськомовний переклад: ***Это** был европеец, такой же бледнокожий, как и туристы в **нашем автобусе**, только вся его одежда **состояла** из обернутого вокруг торса куска ткани, разрисованного розочками.*

У першу чергу слід сказати про те, що при перекладі цього речення з англійської мови на українську та російську використовується граматична заміна (займенник “*he*” замінюється на «це»). Також у цьому прикладі ми можемо спостерігати ще одну перекладацьку трансформацію на рівні граматики, необхідну через невідповідність граматичних норм у вихідній та перекладній мовах. В українській та російській мовах відсутня вираз певності чи невизначеності з допомогою артикля, тому під час перекладу висловлювання “*on the bus*” для конкретизації використовується займенник «*наш*»: «у автобусі». Дієслово “*dressed*” у тексті оригіналу при перекладі замінюється іменником «одяг», додається слово «складався». Крім перерахованих вище проаналізованих прикладів використання перетворень, що полягають у граматичних замінах, у тексті перекладу так само часто зустрічаються граматичні об’єднання, коли два (і більше) простих речення об’єднуються перекладачем в одне складне.

Оригінальний текст: ***Don’t worry**. From here on, it gets a little better. Not so many slums and **all**.*

Українськомовний переклад: *Далі буде трохи краще — менше нетрів і всього цього.*

Російськомовний переклад: *Дальше будет немного лучше — меньше трудоб и всего этого.*

У цьому прикладі ми можемо спостерігати граматичне об'єднання речень: це значно скорочує текст та полегшує його сприйняття. Крім перетворень на граматичному рівні ми також можемо спостерігати у разі використання опущення (фраза “*don't worry*” передана нульовим перекладом) і описового перекладу (“*all*” – «*всього цього*»).

Крім того, граматичне об'єднання речень ми бачимо в такому прикладі:

Оригінальний текст: *But it ain't good anywheres in Bombay. This here is the crummiest city in India, y'can take my word.*

Українськомовний переклад: *Але хороших місць ви в Бомбеї не знайдете — найвідсталіше місто у всій Індії, можете мені повірити.*

Російськомовний переклад: *Но действительно хороших мест вы в Бомбее не найдете — самый захудалый город во всей Индии, можете мне поверить.*

Автори перекладів полегшують сприйняття читачами тексту тим, що вони поєднують два речення, одне з яких доповнює інше. Це допомагає уникнути зайвої уривчастості тексту та повторення подібних граматичних конструкцій.

Розглянемо ще приклади перетворень на граматичному рівні:

Оригінальний текст:

— *You checkin' in?*

— *Sorry?*

— *You checkin' into a room, or you passin' on through Bombay today?*

Українськомовний переклад:

— *А ви затримаєтеся тут?*

— *У Бомбеї, ви маєте на увазі?*

— Так, ви збираєтеся зупинитися десь у місті чи сьогодні ж поїдете далі?

Російськомовний переклад:

– *А вы задержитесь здесь?*

– *В Бомбее, вы имеете в виду?*

– *Да, вы собираетесь остановиться где-нибудь в городе или сегодня же поедете дальше?*

У цьому прикладі найбільш яскраво простежується відходження від оригіналу тексту.

Так, фраза ви “*You checkin’ in?*” перекладена як «*А ви затримаєтеся тут?*», хоча словниковою відповідністю виразу “*check in*” є «*реєструватися*». Фраза “*Sorry*” – у тексті роману перекладається «*У Бомбеї, ви маєте на увазі?*». Просте односкладове речення у формі наказового способу перекладається поширеною запитувальним реченням, але думка не втрачається, а навпаки розкривається. Якби це речення було перекладено дослівно, читачам доводилося б тільки здогадуватися про те, що мав на увазі герой своєю фразою.

Ще один приклад демонструє нам використання граматичної перекладацької трансформації, обумовлене невідповідністю граматичних форм часу у вихідних мовах:

Оригінальний текст: *Well, we’re stayin’ overnight, and catchin’ the train tomorrow. If you want, we can share a room. It’s a lot cheaper with three.*

Українськомовний переклад: *А ми переночуємо тут, а вранці поїздом вирушимо в Пуну. Якщо хочете, ми можемо зняти номер на трьох. Це набагато дешевше.*

Російськомовний переклад: *А мы переночуем здесь, а утром отправимся в Пуну поездом. Если хотите, мы можем снять номер на троих. Это гораздо дешевле.*

У прикладі англійською для передачі форми майбутнього часу використовується Present Continuous. Ця категорія часу відсутня в

українській та російській мовах, отже передачі планів героїв на завтра в мовах перекладу використовується майбутній час. Крім цього, граматичним перетворенням в даному прикладі так само буде опущення поєднання “*with three*”.

Далі розглянемо приклади **дослівного перекладу**:

Оригінальний текст: *I didn't know all that then.*

Українськомовний переклад: Тоді все це було мені ще не відоме.

Російськомовний переклад: Я не знал всего этого тогда.

Оригінальний текст: *Don't run. Don't panic. I turned.*

Українськомовний переклад: *Я зупинився.*

Російськомовний переклад: *Не беги. Не паникуй. Я повернулся.*

Оригінальний текст: *The first thing I noticed about Bombay, on that first day, was the smell of the different air.*

Українськомовний переклад: *Перше, на що я звернув увагу в Бомбеї,— незвичний запах.*

Російськомовний переклад: *Первое, на что я обратил внимание в тот первый день в Бомбее, – непривычный запах.*

Оригінальний текст: *The two best friends of the smuggler are the mule and the camel.*

Українськомовний переклад: *Двоє найкращих друзів контрабандиста — мул і верблюд.*

Російськомовний переклад: *Два лучших друга контрабандиста – мул и верблюд.*

У текстах перекладів також зустрічається така граматична трансформація, як **членування речення**:

Оригінальний текст: *By all means, guys, if you don't feel safe, take a walk or wait outside for a while. I'll come and get you, after **I have a smoke**.*

Українськомовний переклад: *Якщо ви боїтеся, хлопці, то можете вийти погуляти або почекати надворі, **поки я палю**. А потім я покличу вас.*

Російськомовний переклад: *Если вы боитесь, парни, то можете выйти погулять или подождать на улице, пока я курю. А потом я позову вас.*

Оригінальний текст: *She turned and waved to him, then held out her hand to shake mine with a grip that was firm, but emotionally indeterminable.*

Українськомовний переклад: *Обернувшись, вона помахала йому, потім простягнула мені руку, її долоня була міцна, та важко було сказати, які почуття вона виражає.*

Російськомовний переклад: *Обернувшись, она помахала ему, затем протянула мне руку. Ее рукопожатие было крепким, но трудно было сказать, какие чувства оно выражает.*

Поруч з членуванням речення, зустрічається і **об'єднання речень**.
Наприклад:

Оригінальний текст: *Men carried water in buckets. Men made repairs to one of the huts.*

Українськомовний переклад: *Люди тягнули відра з водою, ремонтували якусь халупу.*

Російськомовний переклад: *Люди тащили ведра с водой, ремонтовали одну из хижин.*

Оригінальний текст: *It's just that I promised some friends of mine that if I ever got to India, the first thing I'd do is smoke some hash, and think of them. I mean to keep that promise.*

Українськомовний переклад: *Просто я обіцяв своїм друзям, що, потрапивши до Індії, насамперед закурю гашиш і при цьому думатиму про них.*

Російськомовний переклад: *Просто я обещал своим друзьям, что, понав в Индию, первым делом закурю гашиш и буду при этом думать о них, так что я выполняю обещание.*

Оригінальний текст: *The colours were vibrant. The fragrances were dizzyingly delicious.*

Українськомовний переклад: *Барви сліпили очі, од пахоців ішла обертом голова.*

Російськомовний переклад: *Краски слепили глаза, восхитительные ароматы кружили голову.*

Оригінальний текст: *I was a fugitive. I was a wanted man, a hunted man, with a price on my head.*

Українськомовний переклад: *За мою голову призначили винагороду, за мною гналися, та я почувався так, наче відірвався від погоні.*

Російськомовний переклад: *За мою голову было назначено вознаграждение, за мной гнались, но я испытывал ощущение, что я оторвался от погони, что в данный момент я свободен.*

Наступною ми розглянемо таку трансформацію, як **антонімічний переклад**. Наприклад:

Оригінальний текст: *Painful as their lives were, they were free to live them in the same gardens and avenues as the rich and powerful.*

Українськомовний переклад: *Хоч яке тяжке було їхнє життя, вони збували час на тих самих проспектах і в тих самих парках, що й заможні люди.*

Російськомовний переклад: *Какой бы тяжелой ни была их жизнь, они проводили время на тех же проспектах и в тех же садах, что и сильные мира сего.*

Фраза “*painful as their lives were*” не є негативною і містить інверсію, функція якої полягає в посиленні емоційності висловлювання. У перекладі вводиться негативна частка «ни» і також вживається інвертований порядок слів: «*хоч яке тяжке було їхнє життя*». При цьому зміст речення не змінюється, і експресивність виражена в повній мірі.

Оригінальний текст: *I stood in airport queues, not five minutes from the conditioned air of the plane, and my clothes clung to sudden sweat.*

Українськомовний переклад: *Вже за п'ять хвилин після кондиціюваної прохолоди авіасалону я раптом відчув, що одяг прилип до тіла.*

Російськомовний переклад: *Уже через пять минут после кондиционированной прохлады авиасалона я вдруг почувствовал, что одежда прилипла ко мне.*

Оригінальний текст: *I couldn't guess how the little man had known that it belonged to me.*

Українськомовний переклад: *Але звідки цей чоловічок дізнався, що гітара моя?*

Російськомовний переклад: *Но откуда этот человек узнал, что гитара моя?*

Оригінальний текст: *"It ain't pretty," the young man beside me said, looking at the scene beyond the window.*

Українськомовний переклад: — *Так, жалюгідне видовище,*— озвався молодик, що сидів поряд зі мною, дивлячись у вікно.

Російськомовний переклад: — *Да, жалкое зрелище,* — произнес сидевший рядом со мной молодой человек, глядя в окно.

Оригінальний текст: *Can't be too careful!*

Українськомовний переклад: *Обережність не завадить.*

Російськомовний переклад: *Осторожность не помешает.*

У текстах перекладів також поширена така граматична трансформація, як **описовий переклад**. Розглянемо її більш детально:

Оригінальний текст: *"We're going to stay at an ashram," his friend announced. "It's run by the Rajneeshis, at Poona. It's the best ashram in the country."*

Українськомовний переклад: — *Мы остановимся в ашраме³ у раджнишитов, в Пуне.*

³ *Ашрам* — притулок відлюдника.

⁴ *Раджнішизм* — релігійне учення, засноване в другій половині ХХ ст. Бгатваном Шрі Раджнішем; воно поєднує в собі постулати християнства, староіндійських і деяких інших релігій.

Російськомовний переклад: – *Мы остановимся в ашраме у раджнишитов, в Пуне. (Ашрам – исходно, приют отшельника; часто является также центром религиозного образования).*

Оригінальний текст: *I felt like the white bwana.*

Українськомовний переклад: *Я почувався білим бваною⁵*

5 Пан (хінді).

Російськомовний переклад: *Я чувствовал себя белым бваной (Господин Хинди*).*

У вищезазначених прикладах перекладачі реалізують описовий переклад за допомогою виносок.

Наступною трансформацією, яку ми розглянемо буде **компенсація**. Звернемо увагу на такий приклад:

Оригінальний текст: *I began to look beyond the immensity of the **slum** societies, and to see the people who lived within them.*

Українськомовний переклад: *Я з якимсь трепетом почав спостерігати за людьми, що жили в цих **руїнах**.*

Російськомовний переклад: *Я с каким-то трепетом стал наблюдать за людьми, жившими в этих бесчисленных развалинах.*

Для перекладу цього речення перекладач використовує контекст і вводить просторічне слово «руїна», хоча в оригіналі слова з таким значенням немає. З контексту читач розуміє, що нетрі це старі поселення для бідняків, і в тексті перекладу на цьому наголошується. Однак про повну передачу образу говорити не можна, так як в межах даної пропозиції через різні трансформації втрачається розгорнута метафора і руйнується образна основа.

Оригінальний текст: *: It was another **ritual**, another promise to a friend in New Zealand, a girl who'd asked me to have a drink and think of her if I managed to **smuggle myself** safely into India with my false passport.*

Українськомовний переклад: *Це також було **виконання обіцянки**, даної одній з новозеландських подруг. Вона просила мене випити на згадку про неї, якщо мені вдасться щасливо **дістатися** Індії з фальшивим паспортом.*

Російськомовний переклад: *Это также было исполнением обещания, данного одной из новозеландских подруг. Она просила меня выпить в память о ней, если мне удастся благополучно добратсья до Индии с фальшивым паспортом. Я дістав із саквояжа пляшку віскі.*

Оригінальний текст: *Languages and music **changed with every step**, and every restaurant spilled a different scent into the boiling air.*

Українськомовний переклад: *Йдучи по тротуару, ви весь час чули нову мову і нову музику, кожен ресторан підмішував у киплячу повітряну суміш свої запахи.*

Російськомовний переклад: *Идя по тротуару, вы все время слышали новый язык и новую музыку, каждый ресторан подмешивал в кипящую воздушную смесь свои запахи.*

Оригінальний текст: *Most prominent on the street, to my eyes, were the many **crippled and diseased beggars**.*

Українськомовний переклад: *Перше, що впадало в око, була неймовірна кількість жебраків, які демонстрували всілякі хвороби, каліцтва та інші лиха.*

Російськомовний переклад: *Но что в первую очередь бросалось в глаза – так это невероятное количество покалеченных и больных нищих, демонстрировавших всевозможные болезни, увечья и прочие напасти.*

Оригінальний текст: *And I was glad of **Prabaker's company**.*

Українськомовний переклад: *І я був радий, що зі мною Прабакер.*

Російськомовний переклад: *И я был рад, что со мной Прабакер.*

Розглянемо додавання. Наприклад у такому реченні:

Оригінальний текст: *I stood there on the trample street, beneath the baked blue bowl of Bombay sky, and my heart was as clean and hungry for promises as a monsoon morning in the gardens of Malabar.*

Українськомовний переклад: *Я стояв на пішохідній доріжці під перекинутою блакитною чашею розпеченого бомбейського неба, і серце мое*

було чисте й переповнене надіями, мов світанок на Малабарському узбережжі.

Російськомовний переклад: *Я стоял на пешеходной дорожке под опрокинутой синей чашей **пропеченного** бомбейского неба, и сердце мое было так же чисто и полно радужных надежд, как раннее утро на овеваемом муссонами Малабарском берегу.*

У перекладі опис індійського неба доповнюється за допомогою введення слів «перекинутого» і «розпеченого». Метафора збережена, але такі додавання перетворюють образ, і читач перекладів вже представляє іншу картинку на відміну від читача оригіналу.

Оригінальний текст: *It seemed impossible that a modern airport, full of prosperous and purposeful travelers, was only kilometers away from those crushed and cindered dreams.*

Українськомовний переклад: *Здавалося неймовірним, що сучасний аеропорт з натовпом забезпечених туристів розташований всього за декілька кілометрів од цього притулку розбитих і розвіяних за вітром сподівань.*

Російськомовний переклад: *Казалось невероятным, что современный аэропорт с толпой обеспеченных целеустремленных туристов находится всего в нескольких километрах от этой **юдоли** разбитых и развеянных по ветру чаяний.*

Введення біблійного слова «юдоль», що означає місце страждань і потреби, здійснення лексичної заміни нейтрального слова “dreams” на застаріле в російській мові іменник «чаяние» – все це надає тексту перекладу деякої архаїчності і наділяє його ознаками високого стилю.

Останньою граматичною трансформацією, яку ми розглянемо буде **опущення**. Наприклад:

Оригінальний текст: *You think I was frightening for fire? Not **fire** in the car, Lin, but fire in the people.*

Українськомовний переклад: *Ти думаєш, я злякався вибуху? Так, злякався, але не в машині, Ліне, а в людях.*

Російськомовний переклад: *Ты думаешь, что я испугался взрыва? Да, испугался, но только не в машине, Лин, а в людях.*

У другому реченні цього прикладу опущено слово “fire”. Отже, в перекладі не відтворено лексичний повтор, який в оригіналі підвищує емоційність висловлювання і акцентує увагу читача на ситуації, що склалася, коли загорівся автомобіль героя і збожеволівши перехожі, що оточують героя і роблять ситуацію більш моторошною.

Оригінальний текст: *And then, last, what should've been first, I saw how beautiful they were: the women wrapped in crimson, blue, and gold; the women walking barefoot through the tangled shabbiness of the slum with patient, ethereal grace; the white-toothed, almond-eyed **handsomeness** of the men; and the affectionate camaraderie of the fine-limbed children, older ones playing with younger ones, many of them supporting baby brothers and sisters on their slender hips.*

Українськомовний переклад: *І нарешті я звернув увагу на те, що повинен був помітити з самого початку,— ці люди були напрочуд гарні: жінки, вбрані у червоні, блакитні й золотаві сарі, ходили босоніж серед цієї тісноти й убозтва з терплячою, майже неземною грацією, чоловіки були білозубі, з видовженими очима, а худенькі дітлахи видавалися доброзичливими і веселими. Старші гралися з малюками, у багатьох на колінах сиділи їхні маленькі брати і сестри.*

Російськомовний переклад: *И наконец я обратил внимание на то, что должен был заметить с самого начала, — эти люди были удивительно красивы: женщины, обмотанные ярко-алыми, голубыми и золотыми тканями, ходившие босиком среди этой тесноты и убожества с терпеливой, почти неземной грацией, белозубые мужчины с миндалевидными глазами и веселые дружелюбные дети с худенькими руками и ногами. Старшие играли вместе с малышами, у многих на коленях сидели их маленькие братья и сестры.*

Оригінал містить метафору, побудовану на наділенні абстрактного поняття “*handsomeness*” людськими характеристиками. У перекладі це слово опущено, а разом з ним втрачена метафора. Значить, образ повністю втрачено.

Отже, граматичні трансформації, використані автором перекладу, в одних випадках спричиняють лише невелику відмінність з оригіналом тексту, а в інших – роблять переклад парадоксальним і абсолютно несхожим на оригінал що призводить до втрати авторських образів і таким чином знижують якість перекладу.

2.3 Переклад реалій

Транскрипція. Транскрипцією називається трансформація, що застосовується для передачі власних назв, топонімів, тобто назв вулиць, міст, країн, їжі, напоїв.

India – Індія, *Saaranen* – Сааранен, *Bombay* – Бомбей, *New Zealand* – Нова Зеландія, *Melbourne* – Мельбурн, *Auckland* – Окленд, *charras* – чаррас, *raan* – пан, *recidivist* – рецидивист, *gora* – гора (білокожий чоловік).

В українськомовному варіанті перекладу перекладач також вдався до відповідної транскрипції: *India* – Індія, *Saaranen* – Сааранен, *Bombay* – Бомбей, *New Zealand* – Нова Зеландія, *Melbourne* – Мельбурн, *Auckland* – Окленд, *charras* – чаррас, *raan* – пан, *recidivist* – рецидивіст, *gora* – гора (білошкіра людина).

Транслітерація. Транслітерація – це трансформація, що застосовується, в основному, для перекладу топонімів та антропонімів, при якій відтворюється графічний склад слова або по-іншому буквений.

Dissidents – диссиденти, дисиденти, *dhoti* – дхоти, дхоті, *gora* – гора в обох варіантах, *parsee* – парси, парси, *conductor* – кондуктор, *revolutionary* –

революціонер, революционер, *ideal* – ідеал, идеал, *heroin* – героїн, героїн, *poet* – поет, поэт, *India* – Індія, Индия, *mafia* – мафія, мафия, *continent* – континент, континент, *Bombay* – Бомбей, Бомбей, *Rajasthan* – Раджастхан, Раджастхан, *Bengal* – Бенгалія, Бенгалия, *Pushkar* – Пушкар, Пушкар, *Cochin* – Кочин, Кочин, *Konarak* – Конарак, Конарак, *guitar* – гітара, гитара, *ashram* – ашрам, ашрам.

Розглянемо деякі приклади докладніше.

У більшості випадків транслітерація у романі використовується для перекладу назв індійських населених пунктів. Крім цього, використання транскрибування викликано тим, що в російській мові просто немає еквівалента вихідному слову, як у наступному прикладі:

Оригінальний текст: *'We're going to stay at an **ashram**,' his friend announced.*

Українськомовний переклад: *Ми зупинимося в **ашрамі** у раджнішити, в Пуні.*

Російськомовний переклад: *Мы остановимся в **ашраме** у раджнишитов, в Пуне.*

Ашрам являє собою обитель мудреців і пустельників у давній Індії, як правило, що знаходиться у віддаленій місцевості (гори, ліс). В українській та російській мовах відсутній еквівалент даному слову, оскільки у цих культурах відсутнє саме поняття цієї лексеми, у разі слово перекладено з допомогою транскрибування.

У наведеному прикладі ми також виявили використання транслітерації:

Оригінальний текст: *Thik hain, **challo!***

Українськомовний переклад: Тхік хайн, **чало!**

Російськомовний переклад: Тхин хайн, **чало!**

Дане речення, написане на одному з діалектів Індії, передане за допомогою транслітерації – таким чином спрощується завдання для читачів, які не володіють латинським алфавітом.

Наприкінці роману наводиться переклад цього висловлювання (Thik hain, challo! – Добре, їдемо! (хінді), тому у читача не виникає труднощів при сприйнятті тексту. Використання транслітерації в цьому прикладі робить переклад адекватним.

Калькування, тобто послівний переклад - відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення.

Invader – загарбник, захватчик, *gunrunner* – торговець зброєю, торговець оружием, *smuggler* – контрабандист, контрабандист, *counterfeiter* – фальшивомонетник, фальшивомонетчик, *airport* – аеропорт, аэропорт, *the blue skin-smell of the sea* – блакитний запах морської шкіри, голубой запах морской кожи, *uniform* – уніформа, униформа, *kilometres* – кілометри, километры.

У цьому романі випадки використання калькування при перекладі повною мірою розкривають для читача, незнайомого з вихідною мовою, значення словосполучень і слів, що перекладаються.

У наступному прикладі ми виявили наявність декількох лексичних перетворень, використаних при перекладі роману:

Оригінальний текст: *He was a foreigner, as pale-skinned as any of the new arrivals on the bus, and dressed only in a wrap-around sheet of hibiscus-patterned cotton.*

Українськомовний переклад: *Це був європеєць, білий, як і туристи в нашому автобусі, тільки весь його одяг складався з клаптя полотна, обгорнутого довкола торсу.*

Російськомовний переклад: *Это был европеец, такой же бледнокожий, как и туристы в нашем автобусе, только вся его одежда состояла из обернутого вокруг торса куска ткани, разрисованного розочками.*

Так, слово “foreigner” - «іноземець» передається в тексті перекладу за допомогою модуляції як «європеєць». Прикметник “pale-skinned” в російському варіанті перекладається за допомогою калькування як «білий» та «бледнокожий», тоді як в українському спрощується до «блідий». При перекладі виразу “a wrap-around sheet of hibiscus-patterned cotton”

перекладачами був використаний такий метод, як описовий переклад: «*обгорнутого довкола торсу*» та «*обернутого вокруг торса куска ткани, зарисованного розочками*».

Проаналізувавши перетворення на рівні лексики, що полягають у транслітерації та транскрибуванні тієї чи іншої лексичної одиниці, ми можемо зробити висновок про те, що в більшості випадків використання саме цієї перекладацької трансформації виправдане і впливає на читача належним чином.

2.3 Переклад фразеологізмів

У своєму творі Д. Г. Робертс вдається до використання **фразеологічних поєднань**, тобто до стійких фраз, значення слів в яких може бути пов'язане лише між собою, а може мати власне семантичне значення. Розглянемо такий приклад:

Оригінальний текст: ***Luck ran with me and flew with me across the world to India, where I joined the Bombay mafia.***

Українськомовний переклад: *Успіх переніс мене на край світу, до Індії, де я вступив до лав бомбейської мафії.*

Російськомовний переклад: *Удача сопровождала мене и перенесла меня на край света, в Индию, где я вступил в ряды бомбейских мафиози.*

Інтерес представляє фраза: “*Luck ran with me*”. Цю фразу доцільно перекласти, як «*Удача сопровождала мене*». У цьому фразеологічному поєднанні слова мають як власне індивідуальне значення і може бути використані у мові, і мають фразеологічну зв'язок, тобто значення фрази зумовлено саме поєднанням даних слів.

У разі характеристика істоти переносяться на неістоту – успіх, що й надає фразі переносне значення, яке, своєю чергою, дозволяє віднести її до фразеологічного поєднання.

Розглянемо ще один вираз, який, на нашу думку, може бути віднесений до фразеологічних поєднань:

Оригінальний текст: *They were better men than I am, most of them: better men whose lives were crunched up in mistakes, and **thrown away** by the wrong second of someone else's hate, or love, or indifference.*

Українськомовний переклад: *Здебільшого вони були кращі за мене, просто життя зійшло на манівці й, зіткнувшись на одному з крутих поворотів з чиясь ненавистю, любов'ю чи байдужістю, **полетіло під три чорти.***

Російськомовний переклад: *Они были, по большей части, лучше меня, просто жизнь их сбилась с пути и, столкнувшись на одном из крутых поворотов с чьей-то ненавистью, любовью или равнодушием, **полетела под откос.***

Інтерес представляє таку частину фрази: “*men whose lives were thrown away*”. На наш погляд цю фразу цілком правильно можна перекласти, як «люди, чья жизнь полетела под откос (была выброшена)».

Фразеологізм «*летіти під три чорти*» відповідно до фразеологічного словника означає: «опускатися в моральному відношенні», щодо життя розуміється, як «*бути викинутим із життя*» (lives were thrown away).

Дана фраза, на нашу думку, відноситься саме до фразеологічних поєднань, оскільки кожне окреме слово може бути використане в самостійному значенні, однак, в такому поєднанні надає фразі стійкість.

Крім фразеологічних поєднань у роботі Р. Д. Робертса “Shantaram” зустрічаються також **фразеологічні зрощення**.

Розглянемо такий приклад:

Оригінальний текст: *My heart thumped under the command of the new climate.*

Українськомовний переклад: *Серце калатало, відбиваючи атаки незнайомого клімату.*

Російськомовний переклад: *Мое сердце колотилось, отбивая атаки незнакомого климата.*

У цьому реченні зрощенням є поєднання “*My heart thumped*”, яке можна перекласти, як «*моє серце калатало*». Ця фраза є саме фразеологічним зрощенням, оскільки прямиий і переносний сенс у ній невіддільні один від одного, пряме і переносне значення як би «зрослися» один з одним і не можуть бути вичленовані.

Необхідно відзначити, що таке фразеологічне зрощення є як в українській і російській, так і в англійській мовах, що робить його еквівалентним.

Зустрічаються в тексті аналізованого твору та **фразеологічні вирази**, тобто цілі фрази, які вважаються стійкими. Розглянемо такий приклад:

Оригінальний текст: *You are so very needing me, I am almost crying with your situation! **Only God knows** what terrible things are happening to you without my good self to guide your body in Bombay!*

Українськомовний переклад: *Ти так потребуєш мене, що я майже плачу від співчуття до твоєї ситуації! **Тільки Господь знає**, які жахливі речі з тобою коїтимуться в Бомбеї без мого супроводу твого тіла.*

Російськомовний переклад: *Ты так нуждаешься во мне, что я почти плачу от сочувствия к твоей ситуации! **Одному богу известно**, какие ужасные вещи будут с тобой происходить в Бомбее без моего сопровождения твоего тела.*

У цьому реченні ми бачимо фразеологічний вираз: “*only God knows*”, яке доцільно перекласти, як «*Тільки Господь знає*». Значення даного фразеологічного висловлювання може бути таким: «*невідомо нікому, рішуче ніхто знає*», у цьому контексті, мають на увазі, що не знає, що може статися з героєм. Даний фразеологічне вираз є як і в українській і російській, так і в англійській мовах, що робить його еквівалентним.⁴

Аналіз тексту роману показав, що автор надання своєї промови більшої естетичності використовує також **фразеологічні єдності**. Розглянемо такий приклад:

Оригінальний текст: *When he looked up from the register, he met my eyes with a frank and honest stare, one confident man to another.*

Українськомовний переклад: *Він підвів очі від журналу і зустрівся зі мною поглядом. Це був прямий і чесний погляд людини, що з повагою ставиться до інших людей.*

Російськомовний переклад: *Он поднял глаза от журнала и встретился со мной взглядом. Это был прямой и честный взгляд человека, уверенного в себе и с уважением относящегося к другому.*

Ми бачимо фразеологічну єдність “*met my eyes*”, яку можна перекласти, як «зустрітися поглядом». Ця фразеологічна єдність означає – не просто побачити людину, а оцінити її реакцію, зрозуміти, що вона собою являє. У контексті даного роману, аналізована фразеологічна єдність означає побачити чесну людину.

Таким чином, резюмуючи все сказане вище, можна відзначити, що в романі Грегорі Девіда Робертса “Shantaram” автор використовує весь спектр видів фразеологічних зворотів.

Використання фразеології робить роман більш насиченим з погляду розуміння подій. Крім того, автор часто використовує фразеологізми для створення мовної характеристики персонажа, що дозволяє більш глибоко оцінити і слова персонажа, і його характер, та його роль у подіях, що відбуваються у романі.

2.4 Переклад іншомовних лексичних одиниць

У процесі аналізу перекладу іншомовних вкраплень виявили три основні способи перекладу, які застосували перекладачі:

1. Збереження вихідної форми іншомовного вкраплення за наявності перекладу у виносці:

Оригінальний текст: *How could I know it, **na**? How was it possible for me to know that he was a **Spinner**? Total **verruckt**, I tell you...*

Українськомовний переклад: *Але я ж не знала, **на**? Я навіть припустити не могла, що він такий **Spinner**¹⁸! Просто **verruckt**¹⁹ якийсь, це точно.*

18 Брехун (нім.).

19 Божевільний (нім.).

Російськомовний переклад: – *Но я же не знала, **на**? I Я даже предположить не могла, что он такой **Spinner!**² Прямо **Verruckt**³ какой-то, это точно... [4, 52].*

2 Лгун, обманщик (нем.)

3 Псих, сумасшедший (нем.)

Автор вводить іншомовні вкраплення без будь-яких пояснень, де виконують функцію мовної характеристики персонажа, і навіть створенні колориту. Той, хто говорить – німець, обурюючись, використовує у своїй промові елементи рідної мови, наголошуючи на сказаному. Перекладач, зберігши іншомовну форму, дає пояснення у виносці, таким чином віддає відтінок іншомовності, при цьому не позбавляє реципієнта розуміння. Що стосується частки “*na*”, яку автор роману залишив також без пояснень, але ввів, очевидно, бажаючи передати характерну рису індійської мови, перекладач вдався до транслітерації, вказавши у виносці переклад і мову елемента. Зазначимо, що традиційний лист хінді – це давня складова абетка

деванагарі. Однак у творі всі одиниці мови хінді представлені у формі загальноприйнятої латинської графіки.

2. Переклад іншомовного вкраплення мовою перекладу.

Оригінальний текст: “*No problem dying, **baba**”*, *Prabaker soothed, offering the distraught Canadians his neatly rolled joint.*

Українськомовний переклад: *Смерть для вас теж не проблема, **баба**⁹,— заспокоїв Прабакер канадців, пропонуючи їм акуратно згорнуту цигарку.*

9 Шанобливе звертання на Сході.

Російськомовний переклад: – *Умирание для вас тоже не проблема, **баба**¹, – успокоил Прабакер пришедших в смятение канадцев, предлагая аккуратно свернутую сигарету.*

1 Баба – уважительное обращение.

Іншомовне вкраплення “*baba*” передано транскрипцією, яка супроводжується перекладацьким коментарем у виносці. У цьому прикладі спостерігається явище ламаної промови, тобто у тексті оригіналу мова персонажа передано із порушенням законів англійської. Цей ефект зберігають перекладачі під час перекладу, порушивши закони української та російської мов у текстах перекладу. Таким чином, за допомогою іномовних вкраплень та порушень правил мови оригіналу автор твору доносить до читача мовленнєву специфіку персонажа (акцент).

3. Збереження вихідної форми іншомовного вкраплення без перекладу:

Оригінальний текст: : “***Merde!** Let’s drink, my friend!*” *he cried at last, but my hand stayed his, preventing him from summoning waiter.*

Українськомовний переклад: — ***Merde!** Випиймо, друже мій! — вигукнув він і хотів покликати офіціанта, але я зупинив його.*

Російськомовний переклад: – ***Merde!** Давай выпьем, друг мой! — воскликнул он и хотел позвать официанта, но я остановил его.*

Варіант збереження вихідної форми іншомовного елемента та його передачі, при якому допустима відсутність перекладу та пояснень, застосовний до тих випадків, коли значення іншомовного вкраплення

зрозуміле реципієнту без допомоги перекладача. У цьому текстовому фрагменті перекладач зберігає іншомовне вкраплення у своєму вихідному вигляді, розраховуючи на контекстуальне осмислення та підготовку читача.

В результаті проведеного дослідження було виявлено такі перекладацькі прийоми. При перекладі іншомовних вкраплень, які в тексті оригіналу не супроводжуються виносками, і зміст яких не розкривається в контексті, перекладач зберігає іншомовну форму і доповнює перекладом у виносці, що дозволяє зробити переклад максимально еквівалентним. У випадку, якщо автор твору запроваджує іншомовні вкраплення з прямим чи непрямим поясненням, перекладач вдається до транскрипції чи транслітерації, зберігаючи елемент іншомовності у перекладному тексті. Іншомовні вкраплення зберігають свій іншомовний образ і супроводжуються перекладацьким коментарем, якщо значення іншомовного вкраплення зрозуміло реципієнту без допомоги перекладача, чи іншомовні вкраплення є елементом колориту, сприйняття якого не потрібне смислове навантаження. Таким чином, вивчивши таке явища художнього тексту як іншомовні вкраплення, їх типологізацію, а також способи перекладу, можна зробити висновок, що переклад іншомовних вкраплень – вкрай складний процес, який потребує великої кількості часу, який зачіпає всі галузі знань перекладача.

Проблема перекладу іншомовних вкраплень становить також значний інтерес, оскільки іншомовні елементи по-різному сприймаються у різних культурах. З труднощами перекладу іншомовної лексики щодня стикаються перекладачі практики, у ньому ж зупиняють теоретики перекладу. Іншомовні вкраплення – це живий спосіб розширення фразеологічного запасу національної мови. Дані мовні елементи, притаманні літературній мові всіх країн світу, насичують твори засобами стилістичної виразності, дозволяють створити колорит, специфічну атмосферу та відчують у формуванні мовної характеристики персонажів.

ВИСНОВКИ

Основною метою даної роботи було виявлення лінгвостилістичних особливостей в україномовному та російськомовному перекладі роману “Shantaram” Грегорі Девіда Робертса із застосуванням порівняльного аналізу. На підставі вивченої теоретичної літератури та аналізу мовного матеріалу, що склали перший розділ дослідження, ми можемо викласти наступне:

Основні особливості художнього стилю при перекладі літературних текстів полягають у суворій відповідності всіх форм мовлення (слововживання, синтаксична побудова, фонетичне звучання) норм національної літературної мови, усунення зниженої лексики, тяжіння до відомої традиційності деяких мовних засобів.

Як правило, художні тексти характеризуються наявністю великої кількості різних виразних засобів та засобів образності. Тобто такі тексти насичені різними метафорами, порівняльними оборотами, неологізмами, різного виду повторами (лексичними, морфемними, фонетичними), крім того, діалектизмами, професіоналізмами, топонімами, а також назвами, іменами, прізвищами. При перекладі художньої літератури з англійської на українську та російську може виникнути низка проблем:

- необхідність у збереженні образності у процесі перекладу художнього твору;
- характерні жанрово-стилістичні особливості перекладу художньої літератури;
- передача компонента емоційності у процесі перекладу художньої літератури з англійської на українську та російську мови;
- необхідність у прагматичній адаптації – розуміння відмінностей у світоглядах та наявності фонових знань у читачів оригінального та перекладного тексту.

Другий розділ даної дипломної роботи був присвячений способам перекладу мовних реалій, фразеологізмів, іноземним вкрапленням та трансформаційному аналізу. У ході роботи було з'ясовано, що існує безліч способів передачі національномаркованої лексики, яка запобігла реаліям та іншомовним вкрапленням. В даному випадку ми застосували способи передачі реалій С. І. Влахова, С. П. Флорину та Р. П. Зорівчак які виділяють два способи: транскрипцію та переклад. А також прийоми щодо лексико-граматичних трансформацій, відомих спеціалістів в галузі перекладознавства В. Н. Комісарова та Я. І. Рецкера. Крім того, розглянули фразеологію за моделлю Ш. Баллі.

Провівши лінгвостилістичний аналіз ми виявили, що цей твір має насичений лексичний склад і відрізняється наявністю великої кількості національно-маркованих одиниць. В аналізі представлено класифікацію мов реалій, які поділяються на побутові, етнографічні та міфологічні, реалії природного світу, реалії державного устрою та суспільного життя, ономастичні реалії – антропоніми та топоніми. Також в аналізі продемонстровані різні виразні засоби, стежки та прийоми, що дозволяють зберегти жанростилістичну своєрідність автора під час перекладу роману.

Провівши трансформаційний аналіз даного твору, який включає такі трансформації як: лексичні, граматичні, лексико-граматичні, ми виявили, що збереження жанростилістичної своєрідності даного твору було досягнуто за допомогою таких перетворень, як транскрибування, транслітерація, калькування, генералізація, конкретизація, модуляція, а також емпатизація та нейтралізація. На граматичному рівні за допомогою членування та об'єднання речень; на лексико-граматичному за допомогою таких трансформацій, як антонімічний переклад, експлікація, компенсація.

Отже, ми з'ясували, що твір Г. Д. Робертса рясніє насиченим лексичним складом та національномаркованими одиницями, які передають національний колорит, особливості життя, побуту, культури та історії країни, які були передані за допомогою виразних засобів, прийомів та тропів, а також за

допомогою лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій. Найчастіше при перекладі були застосовані такі трансформації, як транскрипція, калькування та модуляція. А також такі трансформації, як транслітерація, генералізація, конкретизація, емпатизація та нейтралізація.

Таким чином, використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту з англійської мови на російську допомагає перекладачеві найповніше передати основний сенс твору, висловити ставлення автора до подій, що описуються, створити необхідну атмосферу, оскільки при перекладі художньої літератури в завдання перекладача не входить найбільш точний переклад кожного слова . Однак для найбільш адекватного перекладу перекладачеві варто звертати увагу на те, які частини пропозицій можуть бути схильними до будь-яких перекладацьких трансформацій, особливо, якщо справа стосується граматичної або лексичної заміни або опущення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баллі Ш. Французская стилистика. Москва: Феникс, 1961. 392 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода. Москва : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
4. Гарбовский Н. К. Перевод как лингвистическая проблема. Москва : Издательство МГУ, 1982. 109 с.
5. Гачечиладзе Г. Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. Москва : Современный писатель, 1972. 262 с.
6. Зорівчак Р. П. Монографія. Львів : Вид-во при ЛНУ, 1989. 216 с.
7. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Учебное пособие. Санкт-Петербург : Издательство «Союз», 2002. 320 с.
8. Калашникова Є. Д., Муравйов В. Л. Нет хороших и плохих переводчиков, есть удачные и неудачные переводы. *Русский журнал*. Москва : 2001. С.14-20.
9. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову : навч. посіб.-довідник для студ. вищ.навч. закл. зі спец. «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2003. 608 с.
10. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Москва, 1999. 273 с.
11. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : Издательство «ЭТС», 2001. 278 с.
12. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва, 1990. 253 с.

13. Комісаров В. Н. Лінгвістика перекладу. Москва, 1980. 207 с.
14. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 1982. 280 с.
15. Коржова С. Б. Теория перевода : учеб. пособие для студентов дополнительной квалификации «Переводчик в сфере профессиональной коммуникации» очной формы обучения. Тюмень, 2007. 112 с.
16. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. Вінниця : «Нова книга», 2003. 448 с.
17. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность перевода и способы её достижения. Москва : Международные отношения, 1981. 138 с.
18. Латышев Л. К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности. Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода. Москва, 1986. 107 с.
19. Латышев Л. К. Перевод : Теория, практика и методика преподавания: учебник для студ. перевод, фак. высш. учеб. Заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 192 с.
20. Левий И. Искусство перевода. Москва : Прогресс, 1974. 397с
21. Левин В. В. О точности и верности. Перевод – средство взаимного сближения народов. Москва, 1987. 256 с.
22. Леонтьев А. А. Иноязычные вкрапления в русскую речь. Вопросы культуры речи. №7. Москва, 1966. 368 с.
23. Листрова-Правда Ю. Т. Лексика и фразеология религиозного характера в повседневном языковом употреблении. Современная языковая ситуация и совершенствование подготовки учеников-словесников. Часть 2. Воронеж : Издательство ВГУ, 1996. 311 с.
24. Листрова-Правда Ю. Т. Отбор и употребление иноязычных вкраплений в русской литературной речи XIX века. Воронеж : Издательство ВГУ, 1986. 143с.
25. Любимов Н. М. Несгораемые слова. Москва, 1983. 352 с.
26. Миньяр-Белоручев Р. К. Последовательный перевод. Москва, 1969. 272 с.

27. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 190 с.
28. Миньяр-Белоручева Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва, 1980. 256 с.
29. Левицька Р. В. Фітерман А. М. Проблемы перевода, (англ. яз.). Москва : «Междунар. отношения», 1976. 208 с.
30. Реформатский А. А. Введение в языкознание, изд. 4-е. Москва, 1967. 231 с.
31. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
32. Рецкер Я. И. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский. Вып. I. Москва, 1981. 160 с.
33. Семенов А.Л. Основы общей теории перевода и переводческой деятельности : учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 160 с.
34. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. Москва : Просвещение, 2000. 260 с.
35. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Москва : Филология три, 2002. 415 с.
36. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. Москва : Высшая школа, 1973. 310 с.
37. Якобсон Р. О. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва, 1978. 324 с.
38. Bassnett S. Translation Studies. London : Routledge, 1991. 168 p.
39. Bermann S., Porter C. Acompanion to Translation Studies. London : John Wiley & Sons, 2014. 656 p.
40. Cronin M. Translation Studies and the Common Cause. *Modern laguages open*. Liverpool, 2018. Vol. 1. P. 23–32.
41. Delabastita, D. (2011). Literary translation. *Handbook of translation studies. Volume 2* (pp. 69–78). Amsterdam: John Benjamins, 2011. P. 69-78.

42. Heine C., Dam-Jensen H., Schrijver I. The Nature of Text Production Similarities and Differences between Writing and Translation. *Across Languages and Cultures*. London, 2019. P. 155-172.
43. Ilynska L., Platonova M. Meaning in Translation. Illusion of Precision edited. UK : Cambridge scholars publishing, 2016. 461 p.
44. Eugene A. N. Theories of Translation. *TTR*. London, 1991. P. 19–32.
45. Halliday, M.A.K. Explorations in Language. London, 1974. 216 p.
46. House J. Translation. The Basics. London : Routledge, 2017. 222 p.
47. Munday, J. Introducing translations studies. London : Routledge, 2008. 212 p.
48. Munday J. The Routledge Companion to Translation Studies. New York : Taylor and Francis group, 2009. 284 p.
49. Raw, L. Translation, adaptation and transformation. London : Continuum, 2012. 417 p.
50. Saldanha, G. Research Methodologies in Translation Studies. New York : Routledge, 2014. 312 p.
51. Savory Th. Threat of Translation. London, 1957. 120 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

52. Великий тлумачний словник української мови. Київ : ВТФ “Перун”, 2002. 1440 с.
53. A Dictionary of English Etymology. London : Trübner & CO., 8 & 60, Paternoster Row, 1872. 830 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

54. Вайлд О. Портрет Доріана Грея / пер. з англ. Ростислава Доценка. Київ, 2014. 315 с.
55. Грін Д. В пошуках Аляски / пер. з англ. Віри Назаренко. Київ: КМ-Букс, 2017. 288 с.
56. Робертс Г. Д. Шантарам / пер. с англійського Л.Н. Высоцкий, М. Абушик. Москва: ОАО Издательство «Азбукаа», 2015. 864 с.
57. Робертс Г. Д. Шантарам / пер. з англійської Володимира Александрова. Київ: КМ-Букс, 2016. 804 с.
58. Green G. Looking for Alaska. New York: Paperback, 2006. 221 p.
59. Roberts G. D. Shantaram. New York: Scribe, 2004. 936 p.
60. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. London: Broadview Press, 1998. 320 p.

SUMMARY

The presented paper addresses the analysis of reproduction of linguistic and stylistic features in translation from English into Ukrainian and Russian.

The object of the work can be defined as the original of the novel *Shantaram* by Gregory David Roberts and translation into Ukrainian by Vladimir Alexandrov and the Russian translation of Mikhail Abushkin and Lev Vysotsky.

The main aim of the paper is to identify linguistic and stylistic features in the Ukrainian and Russian translation of Gregory David Roberts' novel *Shantaram* using comparative analysis. In order to successfully solve these problems, the objectives of our research are as follows:

1. Theoretically substantiate the peculiarities of the translation of English literary text into Ukrainian and Russian;
2. Analyze the text of the novel to identify linguistic features;
3. Find out the specifics and specificity of the use of lexical and grammatical transformations in translation;
4. Analyze on the basis of theoretical material the translation of linguistic features of the work and lexical and grammatical transformations on the material of the Ukrainian and Russian target texts of the novel "*Shantaram*" by Gregory David Roberts.

In this paper we found that the work of G. D. Roberts is rich in representative vocabulary and nationally marked units that convey the national coloring, ways of life, lifestyle, culture and history of the country, which were presented through expressive means, techniques and tropes, as well as through lexical, grammatical and lexico-grammatical transformations. Transformations such as transcription, loan translation and modulation were most often used in translation. Transliteration, generalization, specification, emphatization and neutralization were also used.

Thus, the use of translation transformations in translation of literary texts from English into Russian helps the translator to fully convey the basic meaning of the work, to express the author's attitude to the events described, to create the necessary atmosphere. However, for the most adequate translation, the translator should consider using appropriate translation transformations.

Key-words: *Ukrainian translation, Russian translation, lexical and grammatical transformations, phraseology, realia, foreign language sprinkles.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Величко Олександра Сергіївна, студент(ка) 2 курсу магістратури, форми навчання денної, факультету іноземної філології, спеціальність 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська, освітньо-професійна програма Переклад (англійський), адреса електронної пошти algreengv@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лінгвостилістичні особливості перекладу роману “Shantaram” Г. Д. Робертса українською та російською мовами» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ(студент) Величко О. С.